

YÜZELLİLİK OSMAN NURİ (BALKANLI) BEY'İN GAZETECİ KİMLİĞİ İLE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE BAKIŞI

YUZELLILIK (150 PERSONAE NON-GRATAE) OSMAN NURI'S (BALKANLI) OUTLOOK ON TURKEY AS A JOURNALIST

Şaduman HALICI*

Geliş Tarihi/Received:24.06.2021

Kabul Tarihi/Accepted:29.06.2021

HALICI, Şaduman, (2021), "Yüzellilik Osman Nuri (Balkanlı) Bey'in Gazeteci Kimliği ile Türkiye Cumhuriyeti'ne Bakışı", Belgi Dergisi, S.22, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2021/II, ss. 25-56.

Öz

Millî Mücadele sırasında Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk hareketine ve ardından açılan TBMM yönetimine kimi sivil-asker aydınlar karşıt bir tavır takınmışlardır. Bu isimlerden bir kısmı daha Millî Mücadele sonuçlanmadan ülkeden ayrılırken bir kısmı da Büyük Taarruz'un ardından ülkeden ayrılmışlar, daha sonra Yüzellilik liste içerisinde yer almışlardır. Bunlardan biri de Osman Nuri (Balkanlı)'dir. Bulgaristan'ın Tırnova [Kilifarevo] kasabasında doğan Osman Nuri, hukuk eğitimi aldıktan sonra bir süre serbest avukatlık yapmış, gazeteciliğe de bu dönemde başlamıştır. Yunan işgali öncesinde Ayvalık kaymakamlığı yapmış, işgalin ardından İstanbul hükümetince Balıkesir mutasarrıflığına atanmıştır. Balıkesir'de halkın direnişi ile karşılaşınca İstanbul'a geri dönmüş, bu kez Dersim mutasarrıflığına atanmıştır. Bu ataması da Heyet-i Temsiliye'nin direnişi ile karşılaşınca bu kez Bolu mutasarrıflığı görevini üstlenmiştir. Bu görevi sırasında Millî Mücadele'ye karşıt tavrını sürdürmüştür. Bolu'nun Heyet-i Temsiliye yönetimine geçişi ile kentten ayrılarak İstanbul'a gelmiş ardından da 1920 Eylül ayında Bulgaristan'a geçmiştir. Şumnu'da yerleşen Osman Nuri Bey Nüvvab Medresesi'nde hocalık yapmasının yanı sıra gazeteciliği de sürdürmüştür. Mustafa Sabri'nin İskeçe'de çıkardığı Yarın gazetesinde; Şumnu'da yayınlanan İntibah, Sofya'da Açık Söz ve Dostluk gazetelerinde yazılar yazmıştır. 1938 yılına değin Bulgaristan'da yaşayan ve bu tarihte Türkiye'ye dönen Osman Nuri (Balkanlı), Balkan Türkleri arasında oldukça etkin olan gazetelerde yazdığı yazılarla öne çıkan isimlerden biridir. Gerek bu gazeteler, gerekse Osman Nuri'nin bu dönemde yaptığı çalışmalar ve savunduğu görüşler bu güne değin ortaya konmamıştır. Oysa bu yazılar Millî Mücadele karşıtlığının nedenlerini ortaya koyduğu gibi 1923 sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'ne Balkan Türklerinin bakışını da açıklayacak niteliktedir. Bu çalışmada Osman Nuri'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne bakışının yanı sıra Balkanlardaki muhafazakâr Türklerin, Türkiye'deki siyasal rejime bakışı ve devrimler konusundaki algı, düşünce ve savunuları da ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Osman Nuri, Millî Mücadele, Yüzellilikler, anti-Kemalistler, Örgütlenme*

* Prof. Dr. Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti ABD, ESKİŞEHİR, shalici@anadolu.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0001-7575-7516>).

Abstract

Some civilian-military intellectuals came out against the Countrywide Resistance Organization in Anatolia, and the governance of the Grand National Assembly of Turkey during the War of Independence. While some of these intellectuals left the country before the end of the War of Independence, others left the country following the Battle of Dumlupınar, and they were then listed among the Yuzellilik (150 Personae non Gratae) group. Osman Nuri (Balkanlı) was one of these intellectuals. Osman Nuri, who was born in Tirnova [Kilifarevo] village of Bulgaria, worked as a self-employed lawyer after completing his law degree, and he also began to work as a journalist in the same period. He also worked as the governor of Ayvalık before the Greek Invasion, and then he was appointed as the governor of Balıkesir by the Government of Istanbul. He came back to Istanbul when he found out about the civil resistance in Balıkesir, and then he was appointed as the governor of Dersim. After the Representative Committee protested this appointment, he was then appointed as the governor of Bolu. He continued to come out against the War of Independence. He came back to Istanbul after the Representative Committee took over the governance of Bolu, and then he left for Bulgaria in September 1920. He settled in Şumnu and worked as a teacher/hodja in Nuvvab Madrasah and continued to work as a journalist. He wrote in Yarin (Tomorrow) Newspaper published by Mustafa Sabri in İskeçe (Xanthi); in Intibah (Renaissance) newspaper published in Şumnu; and Acik Soz (Honest Words) and Dostluk (Friendship) newspapers in Sofia. Osman Nuri (Balkanlı), who lived in Bulgaria until 1938 and returned to Turkey in the same year, was one of the most important persons with his columns in newspapers popular among the Turks in the Balkans. Both these newspapers and Osman Nuri's other works and opinions have not yet been revealed. Whereas these articles both reveal the reasons of the opposition for the War of Independence, and they have the potential to explain the Balkan Turks' outlook on the Turkish Republic after 1923. Besides Osman Nuri's outlook on the Turkish Republic, in this study, the authors will try to present the conservative Balkan Turks' outlook on the political regime in Turkey, and their perceptions, thoughts and arguments regarding the reforms.

Keywords: *Osman Nuri, the War of Independence, 150 Personae non-Gratae, anti-Kemalists, Organization*

GİRİŞ: TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

Millî Mücadele Dönemi bürokratlarından biri olan Osman Nuri, Bulgaristan'ın Tırnova [Kilifarevo] kasabasında doğmuş, burada hukuk eğitimi aldıktan sonra bir süre serbest avukatlık yapmıştır. II. Abdülhamid döneminde, istibdat yönetimine karşı Hocasade Rıza Paşa tarafından 1895'te Filibe'de çıkarılan *Gayret* gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü üstlenerek gazetecik mesleğine adım atmış, *Gayret*'te yazı da kaleme almıştır.¹ Bu yazıları nedeniyle İstanbul'da sekiz ay hapis yatan Osman Nuri, tutukluluk hali sona erince 20 Ağustos 1896'da Filibe'de yayın hayatına giren *Muvazene* gazetesinin sahibi Ali Fehmi Bey'in kız kardeşi ile evlenmiştir. 1902/1903 yılında Makedonya'da milliyetçi isyanlar başladığında Osmanlı hükümeti adına Makedonya Komitesi'nin ileri gelenleri ile yapılan görüşmeleri yürütmekle görevlendirilen Osman Nuri, isyanların nedeninin devletin uyguladığı zulüm ve esaret olduğu kanısına varmıştır. 1908'de Meşrutiyet'in yeniden ilanından sonra İstanbul'a gelmiş, Peşte'ye gönderilen Heyet-i Temsiliye'ye başkanlığında bulunmuştur. Dâhiliye Nezaret'i'nde dava vekilliği, Mülkiye Mektebi'nde ve Galatasaray Lisesi'nde öğretmenlik yapan Osman Nuri, Dünya Savaşı sırasında 1915 yılında Ereğli'de, 1916-1917 yılları arasında Düzce'de kaymakamlık görevlerini yürütmüş, bu görevleri sırasında ek olarak Bolu mutasarrıflığı vekâletini de yürütmüştür.² Ağustos 1917'de Karesi [Balıkesir] sancağına bağlı olan Ayvalık'a kaymakam olarak atanan,³ Mondros Mütarekesi'nden sonra da bu görevini sürdüren Osman Nuri bu tarihten itibaren Millî Mücadele'nin yanında değıl karşısında yer almıştır.

A-MİLLİ MÜCADELE GÜNLERİNDE TAKINDIĞI TAVIR

1-Ayvalık Kaymakamlığı Dönemi

Osman Nuri'nin kaymakamlığını üstlendiğı Ayvalık, bu dönemde asayiş sorunlarının yoğun olarak yaşandığı kasabalardan biriydi. Kasabada 1914 ve 1917 yıllarında karşılıklı olarak büyük göç yaşanmış, Rumlar giderken Balkanlardan gelen pek çok göçmen Rum evlerine yerleştirilmişti.⁴ Mütareke'nin ardından Rum göçmenlerin geri dönmesi ve gerek yerli gerek adalardan gelen Rum çetelerin faaliyetini artırması ile kasabada asayiş iyice bozulmuştu. Rumlar, aslen İzmirli olan, Yunan taraftarlığı ile ünlenen ve Ayvalık'ta İngiltere temsilcisi olarak bulunan Hadkinson'un varlığından cesaret bulurken, Osmanlı zabıtası kasabada son derece yetersiz kalmıştı.⁵

1 İbrahim Hakkı Tefvik Oktay, Bulgaristan'da Türk Basını, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., Tarihsiz, s. 76-77.

2 İ. H. T. Oktay, Bulgaristan'da Türk Basını, s. 76-77; Tirnova Osman Nuri, "Osmanlı Devleti Nasıl Bir Hükümete Muhtaçtır", *Alemdar*, 29 Mart 1920, No: 467-2767, s. 1.

3 Bayram Bayraktar, *Ayvalık Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 82-83.

4 Balkan Savaşı sonrası imzaladığı Atina Antlaşması'ndaki yükümlülüklerini yerine getirmeyen ve Türklere baskı uygulayan Yunanistan'ın bu politikası nedeniyle pek çok göçmen Anadolu'ya gelmişti. Sayıları 250 bine ulaşan bu göçmenlere karşılık yaklaşık 150 bin de Rum Adalara ve Yunanistan'a göçmüştü. 1914 yılı boyunca mübadele konusunu görüşmüş bu çerçevede 5 Temmuz 1914'te Mübadele Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma Osmanlı Devleti Dünya Savaşı'na girince uygulanamamış, Yunanistan'ın Türkiye ile resmen savaşa girdiğı 29 Haziran 1917'ye kadar yürürlükte kalmış, bu tarihten sonra İttihatçı hükümetler de Rumları göçe zorlamışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nurten Çetin, "1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 24, Konya, 2010, s. 149-172

5 A. Hilmi Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", (Düzenleyen: Adnan Ergeneli), *Belleten*, C. XLVIII, S. 189-190, Ocak-Nisan 1984, s. 172.

Osman Nuri bu dönemde ve bu ortamda kaymakam olarak alması gereken önlemleri almak konusunda çekimser, hatta kayıtsız davranışlar sergileyerek tavrını işgalcilere karşı teslimiyetçi bir politika benimseyen İstanbul'dan yana koydu. Rumların Türklere yaptığı saldırılara ve bölgedeki İngilizlerin Türklere hakaretlerine de ses çıkarmadı. Şöyle ki; 17 Şubat 1919'da Ayvalık'ın işgalinin öncü ve habercisi kabul edilebilecek olan Yunan Kızılhaç Kurulu bir torpido ile kasabaya gelmişti. Aslında gelenler Yunan subaylarıydı. Gayrimüslimler *Zito Venizelos* naraları ile torpidodan inenleri karşılarken, belediye civarına, gazinolar arasına, köprübaşlarına *ilhak* işareti olarak Yunan bayrakları asarken Osman Nuri mülki amir olarak hiçbir müdahalede bulunmadı.⁶ Üstelik şehirde bulunan kilisede yapılan ayine de katılarak Yunanlara destek verdi.⁷ Kurulla birlikte gelen Yarbay Schimit [Şimit]'in kaymakamlık odasına yerleşmesine de ses çıkarmadı. Ayvalık'tan bildirilen şikâyetleri soruşturmak üzere kasabaya geldiğini iddia eden Yarbay Schimit, civar kazalardaki eşrafın tamamının makamına getirilmesini istediğinde Osman Nuri bu emre de uydu: Bergama ve Ayazmend [Altınova] eşrafını ve memurlarını Yarbay'ın yeni odasında topladı. Yarbay, *Ey hırsız ve namussuz Türkler* diye başladığı konuşmasını gözdağı vererek sürdürürken⁸ Osman Nuri, *Dünya savaşında Ayvalık'tan göç eden Rumlara aittir* iddiasıyla Türk mallarının yağmalanmasına zemin hazırlayan ve Türklüğü aşağılayan bu konuşmayı da Schimit'in yanında sadece dinledi. Ses ve Köylü gazetelerinin muhabiri olan ve Ayvalık Postanesi'nde görev yapan Sansür lakaplı Ali Bey yaşananları daha o gün her iki gazeteye şöyle aktardı:

Mumaileyh hazmedilemeyecek ve pekağır bir nutuk ile Müslüman ve Türk kalplerini delik deşik etmişti. Kaza kaymakamı (Osman Nuri) Bey bu nutuk karşısında hiçbir şey demeyerek hatta merciini bile haberdar etmeyerek derhal verilen emirleri infaza kıyam etmişti. Evvelce Yunanistan'a hicret edip de malları emval-i metrukeden addedilen Ayvalıklı Yunanlar esasen Osman Bey'in müsaadesiyle hemen kâmilan Ayvalık'a gelmiş, müthiş bir hadise çıkarmak üzere muntazır-ı fırsat bir vaziyet almışlardı. Şimdiye kadar bir hayli Müslümanı canavarca tahkir, darp ettikleri ve kestikleri halde bunlar bir türlü görünmüyor, görülemiyordu. [...] Kaymakam Bey zavallı İslâm muhacirlerini evlerinden çıkarmaya teşebbüs ve hatta Ayvalık'a İstanbul'dan ve sair yerlerden gelen Müslüman tüccarın bütün kış Rum ve Müslümanlardan satın aldıkları yağların ihracını da nutuk mucibince men etti. [...] Müslüman malları gasp ve yağma ediliyordu. Bu meyanda tahsildarların birinin hanesinden henüz miktarı anlaşılmayan emval-i mîriye de gasb olundu. Meseleden haberdar olan (Osman Nuri) Bey metropolithaneye müracaat etti. Fakat galeyanın meninin kabul olamayacağı cevabını aldı, fazla olarak da yağmacıların yanına resmen birer polis terfik edildi [verildi]. (Yani Hacı Kuntu)

6 B. Bayraktar, Ayvalık Tarihi, s. 82.

7 B. Bayraktar, Ayvalık Tarihi, s. 52.

8“Ey hırsız ve namussuz Türkler biz sizi evvelce kabahatsiz sanıyorduk. Hâlbuki başta Enverleriniz, Talatlarınız olmak üzere Almanya ile birleşerek medeniyeti kana boyadınız. Artık buralarda hakk-ı hayat ve bekanız kalmamıştır. Burada bir alakanız yoktur. Bir haftaya kadar işler yoluna konacaktır. Enverler, Talatlar öldü. Onlara peyrev olanların da başı kesildi. Burada bir Rum'un burnu kanayacak olursa cezanız pek ağırdır. Herkese malları, mülkleri derhal iade edilecektir. Veleve ki müzayedede para ile almış olunuz. Bunları mal sahiplerine vereceksiniz. Aksi takdirde cebr kuvvetiyle teslim ettireceğim. Yağlarınız mağsubdur. Bunları da Hıristiyanlara tevzi edeceğim. Yağlar katiyen harice çıkmayacaktır”. Balıkesir'de yayınlanan 6 Mart 1919 tarihli Ses gazetesinden naklen B. Bayraktar, Ayvalık Tarihi, s. 85-86.

asıp kesiyor, Yunan hükümetini temsil ediyor, ilan-ı istiklâl eyliyordu. Bunun hakkında hiç, hiçbir şey yapılmadı. [...].⁹

Osman Nuri, Kızılhaç görüntüsü ile gelen kurulun kasabayı silah deposu haline getirmesine, Rum tutukluların serbest bırakılmasına, jandarmaların firar etmesine de göz yumdu. İzmir'in işgali ise Osman Nuri'nin işbirlikçi kimliğini belirginleştirdi. O günlerde Balıkesir mutasarrıfı olan Hilmi [Ergeneli] Bey¹⁰, İzmir'in işgalinin ardından İzmir ve Ayvalık'taki durumu öğrenmek istediğinde Osman Nuri, 15 Mayıs günü yaşananları iki beyinsiz adamın yüzünden meydana gelmiş olaylar olarak tanımladı ve bir hayli maktul ve mecruh vukua gelmiştir dedi. Ayvalık'ta asayişin de tam olduğunu iddia etti; Bizim Rumlarda şimdilik her vakitten ziyade bir sükûn görülüyor. Hükümete riayet ve itaatte kusur etmiyorlar dedi. Telgraf başındaki konuşması, özellikle Hadkinson'u sürekli övmesi Hilmi Bey'de İngilizlerle iş birliği yaptığı kanaati uyandırdı.¹¹ Postane memuru Sansür Ali Bey'in verdiği bilgiler de Hilmi Bey'in şüphesini doğrular nitelikteydi. Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey'e 16 Mayıs'ta gönderdiği mektupta Kaymakam İngiliz mümessilinin eteğinden ayrılmıyor. Rumlar adam akıllı gemiyi azıya aldılar, kudurdular diyordu.¹²

Osman Nuri'nin o güne değin izlediği iki tarafa da yaranma siyaseti Ayvalık'ın işgal edileceği haberleri ile son buldu. Ayvalık Mıntıkası Askerî Sorumlusu olarak Mayıs 1919'da bölgeye gönderilen 172. Alay Komutanı Yarbay Ali [Çetinkaya] ile başlangıçta ortak çalışmalar yürütüyor gibi görünse de söylemleriyle onu direnişten alıkoymaya çalıştı. Osman Nuri, İstanbul'un taraftar olmayacağı silahlı bir çatışmadan yana değildi. Yunan işgalinin mütareke hukukuna uygun olduğunu, karşı çıkmanın Padişah'a isyan anlamına geleceğini söyleyerek Yarbay Ali'den İngilizlere teslim olmasını bile istedi. Hilmi Bey'le yaptığı konuşmalarda ise gereksiz masum kanı döküleceğinden dem vuruyor, Rumlara merhametle bakıyordu. Ali Bey'i teslim olmaya ikna edemeyince onu Damat Ferit'e ve Dâhiliye Nazırı Ali Kemal'e şikâyet etti. Ayvalık köylerindeki Türk ve Boşnakları Yarbay Ali'ye karşı cephe almaya çağırırdı. Kuva-yı Milliye'yi Padişah'a, dine, devlete karşı gelen, Mütareke hukukunu çiğneyen asiler, İttihatçılar, Bolşevikler diye tanımladı. Yunan askerinin kasabaya güvenle çıkarma yapabilmesi için Hadkinson'a yol da gösterdi. Ona Ayvalık'a asker ihracının tehlikeli olduğunu, Ayvalık'taki kuvvetin karşılık vereceğini, bunun için kasabının arkasından, örneğin Burhaniye iskelesinden ihraç yapılmasının daha uygun olacağını söyledi. Ayvalık işgal edilmeden önce de kasabayı terk eden Türklerle

9 Ses, 27 Şubat 1919'dan naklen B. Bayraktar, Ayvalık Tarihi, s. 82-83.

10 1889 Edirne-Ortaköy doğumlu olan Hilmi [Ergeneli] Bey Mülkiye Mektebi'ni bitirdi. Beylerbeyi'nde bulunan İhtiyat Zabıt Mektebi'ne de devam ederek 1911'de teğmen rütbesi ile mezun oldu. Trablusgarp Savaşına katıldı. 1913'te Edirne nüfus müdürü oldu. Dünya savaşı sırasında Enez, Foça, Gemlik, Kartal kaymakamlıkları yaptı. 1919 yılı Nisan ayında Karesi [Balıkesir] sancağı mutasarrıflığına atandı. Millî Mücadeleyi desteklediği için İstanbul'a çağırılmış, İzmit mutasarrıflığına atanması kararlaştırılmışken Ali Kemal'in istifası ile vekâleten görevi yürüten Ethem Bey tarafından yeniden Balıkesir'e gönderildi. Ancak çok geçmeden Kırklareli mutasarrıflığına atandı. Refi' Cevad Alemdar'da 23 Nisan 1920'de "Kırkkilise Mutasarrıflığı" başlığı ile yayınlanan makalesinde Hilmi Bey'in bu görevinden de alınmasını istedi. Trakya'nın Yunan işgaline uğraması Anadolu'ya geçmiş. Eskişehir mutasarrıflığına atanmış, Anadolu'da Yeni Gün 1 Nisan 1921'de "Eskişehir Mutasarrıfı" başlıklı makaleyle kendisinden övgüyle bahsetti. 1921 Eylül'ünde Yozgat mutasarrıflığına, Eylül 1922'de Kütahya mutasarrıflığına atandı. Mart 1923'te Bursa valisi oldu. 1927 yılında Danıştay üyeliğine seçildi. Yılsonunda İçişleri Bakanlığı Müsteşarı oldu. 1933'te Diyarbakır'da bulunan Birinci Genel Müfettişlik görevini üstlendi. 1935'te Çanakkale'den milletvekili seçildi. 6. ve 7. dönemlerde de bu görevini sürdürdükten sonra emekli oldu. 1955 yılı başında vefat etti. Bkz. A. H. Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", s. 167-170.

11 A. H. Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", s. 174-176.

12 B. Bayraktar, Ayvalık Tarihi, s. 108.

birlikte Gömeç'e çekildi. 29 Mayıs'ta gelen işgalle birlikte Mıntıka Kumandanı Yarbay Ali Bey'in başkanlığında Yunan'la savaş başladığında Osman Nuri çevre kazalardan bu savaşa katılmak isteyenleri başka taraflara yönlendirdi. Cepheye gidip savaşa katılmak gibi bir düşüncesi hiç olmadı. O, civar köylerle Gömeç arasında gidip gelirken aynı gece Dâhiliye Nazırı Ali Kemal imzası ile Meclis-i Vükelâ kararı geldi. Özetle denilen şuydu: İşgal protesto edildi, müsademededen kaçının.¹³ Osman Nuri yalnızca müsademededen kaçınmadı, İstanbul'a adeta kaçtı.

2-İstanbul ve Anadolu Günleri: Yeni Görevler ve Damat Ferit Savunusu

Ayvalık'ta tüm Batı Anadolu'ya örnek olacak direniş sürerken Osman Nuri haziran ayında İstanbul'a geldi.¹⁴ O'nun da etkisi ile Ali Kemal, Karesi [Balıkesir] mutasarrıfı Hilmi Bey'i İstanbul'a çağırdı. Hilmi Bey Karesi'den çekilip İzmit mutasarrıflığına atanırken yerine İngilizlerin desteği ile Osman Nuri getirilmek istendi. Ne var ki ertesi gün Ali Kemal istifa edince, Osman Nuri de halk tarafından kente sokulmayınca, atama yeri İngilizlerin isteği üzerine Dersim olarak değiştirildi. Ağustos ayında ataması yapılan Osman Nuri, 8 Eylül 1919'da Dersim'e gitmek üzere Sivas'a geldi. Kentte, kongre çalışmalarını yürüten Mustafa Kemal Paşa, Osman Nuri'nin alıkonulmasını istedi ve o gün amacının ne olduğunu, kime hizmet ettiğini anlamaya dönük sorular sordu. Osman Nuri, Millî Mücadele için çalışacağını, Sivas Kongresi çalışmalarına destek vereceğini, her zaman Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde olacağını söyledi. Mustafa Kemal Paşa onun Dersim'e gitmesine izin vermedi, Millî Mücadele'ye karşı çıkmayacağına dair söz verince İstanbul'a geri yollandı.¹⁵ Osman Nuri ise bu süreci şöyle anlatacaktı:

[...]Karesi mutasarrıflığına tayin olunduğum zaman o havalide Kuva-yı Milliye sekavetlerine nihayet vermek üzere beraberimde ahval-i cariye ile alakası olmayıp hükümetten başka hiçbir kuvvetin taht-ı nüfuzunda olmayacak olan iki yüz kadar Boşnak jandarma göndermek hususunda o vakit Dâhiliye Nazırı Adil Beyefendi ile vaki olan kararımızda Müsteşar Keşfi ve Heyet-i Teftişiyeye Müdürü Fethi [Okyar] beylerden başka yanımızda kimse olmadığı halde hemen ertesi gün meselenin Balıkesir'e aks etmiş ve bu tarihten bir ay kadar sonra Dersim'e giderken Sivas'ta Mustafa Kemal tarafından tevkif edilerek bu mesele hakkında suret-i mahsusada isticvab edilmiş olduğumu zikr etmek kâfidir. [...] ¹⁶

Osman Nuri hemen İstanbul'a dönmedi. Anadolu'da epey gezdi. Malatya'da Mevlanzâde Rifat, Bedirhâniler ve İngiliz ajanlarıyla toplantılar da yaptı. İstanbul'a dönüşünde Anadolu'daki gezi ve gözlemlerini şöyle anlattı:

[...] son zamanlarda Trabzon-Erzincan-Dersim-Harpüt-Malatya-Sivas-Kayseri-Niğde-Ulukışla-Konya-Eskişehir ve Ankara havalisinde icra-yı seyahat ederek her sınıf halk ile temasta bulundum. Bu havalideki bütün ahali Mustafa Kemal

13 Ali Çetinkaya, Askerlik Hayatım 1916-1922, (Yay. Haz. O. Şimsek-Z. Dilek), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 438-443; A. Hilmi Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", s. 185-200; Baki Öz, Kurtuluş Savaşı'nda Alevi Bektaşiler, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1997, 46-47.

14 A. Hilmi Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", s. 229.

15 Kâmil Erdaha, Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s. 141; Ali Fuat Cebesoy, Bilinmeyen Hatıralar, (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2001, s. XVII.

16 Tirnova'lı Osman Nuri, "İslahata Nereden Başlamak Lazımdır", Alemdar, 10 Nisan 1920, No: 479-1779, s. 2. Altı çizili olan bölüm orijinalde vardır.

teşkilatının kudret ve mahiyetini anlamış, ânın mezalim ve taaddiyatından [zulüm/adaletsizliğinden] giryân ve nâlân [ağlayan, inleyen] bir hale gelmiştir. Teşkilat-ı mezkûrenin İttihad'ın adı bir istihalesi [benzeri] olduğunu bilmeyen hemen hiçbir kimse kalmamıştır. İttihat ve Terakki'nin nazar-ı millette mazhar olduğu derece-i nefretin en bariz delili ise bizzat Mustafa Kemal'in halka tevcih eylediği her sözünde İttihad'ı ve İttihatçıları telkin etmek hususunda hisseylediği ıztırar [ihtiyaç] ve mecburiyette görülüyor. [...] Zira Anadolu içerisinde âsarı daima göz önünde bulunan İttihat ve Terakki tahribatından ve âni istihlaf eden teşilât-ı mezaliminden mutazarrır olmamış tek bir fert, bu uğurda kurban vermemiş tek bir aile yoktur. Fakir, zengin, Müslim, gayr-ı müslim bütün millet; Mustafa Kemal çetelerinin tarh ettiği vergilerden, talep ettiği askerlerden bu maksatla icra edilen tehdidât ve tazyikâttan, katl ve tahrip ve gasb ve garatlardan derece-i nihayette bıkmış usanmıştır. İttihat ve Terakki çılgınlığının memleketi sürüklediği Harb-i Umumî sebebiyle yalnız benim görmüş olduğum Trabzon ve Erzurum vilayetlerinin vaktiyle dördüncü ordunun en güzide efradını yetiştiren o cennet-âsâ gerilerinde şimdi taş taş üstünde kalmamış, teşkilatın cinayât-ı şekavetkâranesi ise İzmir vilayeti ile Karesi, Biga livalarını ve kısmen Bursa vilayetini de aynı hale koymuştur. Anadolumuzun sağlam kalan diğer vilayâtında dahi bu teşkilat çeteleri yüzünden ne memurin-i hükümet ve ne de efrâd-ı millet rahat yüzü görmektedirler.

İstifade cihetine gelince: İzmir'in Yunanlardan istirdâd edileceği [kurtarılacağı] hakkında millet muayyen birtakım vaatler ile bunlartarafından o kadar aldatılmıştır ki, yalnız bu sayede, artık bunlara inanabilecek hiçbir kimse kalmamıştır. Zaten bunların maiyetlerinde bulunan kuvvetin gerek hamiyet gerekse keyfiyet itibarıyla ancak bu biçare müdafaasız milleti asıp, kesip, mahvetmekten başka bir şeye kadir olamayacağını Anadolu Türk'ü çoktan anlamıştır.¹⁷

Osman Nuri, İstanbul'a dönünce işgalin gölgesinde, Alemdar'da ardı ardına üç yazı kaleme aldı. İlkinde Osmanlı Devleti nasıl bir hükümete muhtaçtır, sorusunu sorarak Salih Paşa kabinesini hedef aldı. Osmanlılık düşüncesini vurguladı. Milliyetçilik kavramı üzerinde durdu. Soy, dil, din farklılıklarının milleti oluşturmak için yeterli olmadığına, amaç birliğinin önemine dikkati çekti. Gayrimüslimleri övdü. Devletin yükselmesinde büyük payları olduğunu vurguladı. Osmanlı Devleti'nin izlediği baskıcı siyasetin bunların isyanı ve bağımsızlık istekleri ile sonuçlandığını belirtti. Aynı baskıcı rejimin Müslüman Arnavut ve Arapların bağımsızlık isteklerini de kamçıldığını, hatta o gün Kürtleri de harekete geçirdiğini iddia etti. Gerçi Avrupa'da da nasyonalistlik varmış ama bu iç siyasette değil, dış siyasette belirleyici bir düşünceymiş. Devleti cins ve mezhep ayrımı yapmadan ayakta tutabilecek güç Osmanlılıkmış. Türk de dâhil devleti oluşturan Tüm milletler eşitmiş. Zaten bunların kanı da birbirine karışmış. Saf kalan tek bir ırk varmış o da dönmelermiş. Bunlar da Anadolu'da milliyetçi hareketi başlatmış. Şöyle diyor Tırnovalı Osman Nuri:

Şu halde Türkçülük, Turancılık, milliyetperverlik fikirleri kadar fikr-i idareye münafi [zıt] ve bilhassa bu devletin bekasına muzır hiçbir zihniyet tasavvur olunamaz. Zira bugün bir Türk'ün devleti benimseyerek umumun mesai-i müşterekesi neticesi olan hukuktan fazla bir şey iddiaya kalkışması bir Arap'ın, bir Kürt'ün, bir

17 Tırnovalı Osman Nuri, "Efkâr-ı Umumiye-Ferit Paşa ve Hürriyet ve itilaf Fırkası", Alemdar, 8 Nisan 1920, No: 477-2777, s. 2.

Ermeni'nin, bir Rum'un da hususi birtakım emellere sapmasını intaç eder, ki bunu kuvvet ile men'e kalkışacak istibdattır. [...]. Fakat bu hal karşısında bile halen birtakım kimselerin milliyetperverlik namı altında bu zihniyette devam ve ırsar etmekte olmalarına acaba ne mana verilmek lazımdır?

Ezcümle bugün "ilm'ül ensâb [soybilimi]" noktai nazarından Anadolumuzun pek az mahalleri istisna edilecek olur ise hâlis Türk, hatta hâlis Rum, Ermeni Kürt kanı nerede mevcuttur? Belki hariçten hiçbir anasır ile ihtilat etmedikleri [karışmadıkları] için bu memlekette Selanik dönmelerinden başka hâlis-üd dem [safkan] Yahudi bile bulmak kabil değildir. Lakin maalesef, bugün milliyetperverlik taslayanlar da bunlardır, ki bu tufeylilerin maksatları asırlardan beri kanları birbirine kaynaşmış [...] bir ırk-ı mahsus şekline almış olan anasır-ı Osmaniye arasına nifak ve şikak sokarak hepsinden daha saf olan biçare Türkleri hulul sayesinde [gizlice içine girerek] hasîren [zarara uğratarak] kendi menfaatlerine alet etmek olduğuna asla şüphe caiz değildir. [...].¹⁸

İkinci yazısını 3 Nisan'da Alemdar'a gönderdi. Ancak yazı 5 Nisan 1920'de Damat Ferit IV. kabinesini kurduktan sonra yayınlandı. Yazıya yeryüzünde; bilmekle bilmemek gibi zıtlıklar olduğunu, birini kabul etmenin diğerini reddetmek anlamına geleceğini söyleyerek giriş yaptı. Mustafa Kemal Paşa ile Ferit Paşa, İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf arasında böyle bir zıtlık bulunduğunu söyledi. Sebep sonuç ilişkisinin varlığına dikkati çekti. İntikam çığlıkları attı.

Vakti ile Mustafa Kemal teşkilatı sadr-ı esbak Ferit Paşa hazretlerini nazar-ı milletten düşürmek hususunda her türlü vesait müracaat ile o derece sarf-ı gayret etti, İttihat ve Terakki kendisinin hasm-ı canı bildiği Hürriyet ve İtilafı ezmek için, havas-ı kiramından ta efrad-ı avamına varıncaya kadar, o mertebe takibatta bulundu, ki bu gün tabiatın bu aks'ül amal kanunları iktizasınca İttihat ve Terakki'den ve teşkilatından tamamen nefret etmiş olan bütün millet, necatını [kurtuluşunu], pek tabii olarak müşarünileyh Ferit Paşa hazretleri ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan beklemektedir.¹⁹

Sonra az önce işaret ettiğimiz Anadolu'daki gezi ve gözlemlerini hatırlattı, halkın çareyi Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Damat Ferit hükümetinde gördüğünü bir kez daha vurguladı:

Bunun içindir, ki bugün millet ne bidayette az çok rabt-ı ümit eylemek istediği Mustafa Kemal'den ne de onunla hafî veya celî [gizli açık] surette teşrik-i mesai edebilecek olan resmî ve gayr-ı resmî kuvvetlerden zarardan başka hiçbir şey ümit etmemekte ve necatını yalnız Damat Ferit Paşa ile mezkûr teşkilatın muhaliflerinden beklemektedir. [...] Gerek umumen devlet mefhumunu gerekse hususen devlet-i Osmaniye'nin tarz-ı teşekkül ve hal-i hazırını en asrî ve binaenaleyh en salim bir zihniyet ile ihata ederek ânın muhtaç olduğu programa malik bizde yegâne fırka Hürriyet ve İtilaf Fırkası olduğu gibi bu programı mevki-i fiile vaz' ve tatbik edebilmek için bütün muhalif, mağdur ve hatta bitaraf kuvvetleri bir

¹⁸ Tirnovalı Osman Nuri, "Osmanlı Devleti Nasıl Bir Hükümete Muhtaçtır", Alemdar, 29 Mart 1920, No: 467-2767, s. 1.

¹⁹ Tirnovalı Osman Nuri, "Efkâr-ı Umumiye- Ferit Paşa ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası", Alemdar, 8 Nisan 1920, No: 477-2777, s. 2.

*araya toplamak kudret ve meziyet-i siyasiyesini hâiz bir rical-i devlet de ancak müşarünileyh Ferit Paşa hazretleridir.*²⁰

Osman Nuri üçüncü yazısını da Damat Ferit iktidara geldikten sonra kaleme aldı. *Islahata nereden başlamak lazımdır*, diye sordu ve yanıtladı: İşe Meclis-i Mebusan ve Bâbiâli'den başlamak gerekiyormuş. Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasını savundu. Meclis çoğunluğunun Müdafaa-i Hukukçulardan oluştuğuna işaret ederek onları meclise taşıyan seçimi anayasaya ve şeriata uygun bulmadı, seçilenleri ahlaki açıdan yetersiz gördü, bu nedenle meclisin milleti temsil etmediğine ve yine aynı nedenle İtilaf devletlerinin güvenini yitirdiğine işaret etti:

*[...] ekseriyetinin gerek suret-i intihab, gerekse hüviyet-i ahlakiye ve kanuniyelerine nazaran dâhilen milletin mümessili olabilmek şöyle dursun, ekser azası iğtişaat-ı hazıranın ikainda [yani Kuva-yı Milliye kargaşalığını yaratan] veya hiç olmazsa istihzar esbabında [hazırlamak konusunda] aslen veya fer'an methaldar olmakla maznun bulunduğundan haricen dahi haiz-i vüsuk ve itimad olmadığı cihetle bunun bir meclis-i mebusan olarak kabul ve telakkisi imkânı yoktur.*²¹

Meclis-i Mebusan'ı yenileyecek yeni seçimlerin ise Anadolu'daki *kargaşa ve fenaliğe* son verildikten sonra yapılmasını istedi. Bâbiâli'de istediği ise geniş çaplı bir temizlikti! *Bu tathirat: aynı zamanda hem bir hak, hem de bir vazifedir*, diyordu. Temizlenmesini istedikleri İttihatçı/Milliciler, yerlerine geçmesini istedikleri Hürriyet ve İtilafçılardı. *Efrada merhametten umuma ihanet çıkar*, dedi.²² En küçük memurundan en büyüğüne tümünün değiştirilmesini, Anadolu'ya İtilafçı mutasarrıflar, kaymakamlar atanması gerektiğini savundu. Anadolu'daki memurların ise sırf Mustafa Kemal'in cinayetlerine katılmadıkları için görevden alındıklarını, aynı zamanda maaşlarının kesilip aşağılandıklarını da iddia etti. Son noktayı da şu cümleyle koydu: *Tathirata evvel emirde Bâbiâli'den başlamak tabii, çünkü yılanı başından ezmek zarurîdir.*²³

Alemdar, Osman Nuri'nin bu yazısının hemen yanında, *pek haklı ve doğru bir kararla Ahmet Anzavur Paşa'ya mîr-i mîran* [beylerbeyi]²⁴ rütbesi verilerek Karesi mutasarrıflığına atandığını ve o havalideki *Kuva-yı gayri milliye çetelerini* dağıtmakla görevlendirildiğini koca bir boy fotoğrafını ekleyerek haber veriyordu. Ertesi gün ise Kuva-yı Milliye'yi asi ilan ve öldürülmelerini şer'an caiz gören Dürrişâde'nin fetvası ve Padişah'ın Meclis-i Mebusan'ı kapattığına dair iradesi gazete sütunlarında boy verdi.²⁵ Osman Nuri'ye de Anzavur'un işini kolaylaştırma görevi biçildi.

1-Bolu Mutasarrıflığı Günleri

Osman Nuri, 13 Nisan 1920'de Düzce'de başlayan ayaklanmayı desteklemek ve yaygınlaştırmak amacıyla 26 Nisan 1920'de Bolu mutasarrıflığına birinci sınıf maaşla

20 y.a.g.m.. s. 2.

21 Tirnovalı Osman Nuri, "Islahata Nereden Başlamak Lazımdır", Alemdar, 10 Nisan 1920, No: 479-1779, s. 1.

22 y.a.g.m., s. 1

23 y.a.g.m., s. 2.

24 Osmanlı taşra teşkilatında en büyük idari birim olan eyaletin askerî ve idarî âmiri.

25 "Fetva-yı Şerife Sureti", "Veladet-i Hümayun Hazret-i Hilafetpenahi", "Suret-i Hatt-ı Hümayun", "Hükümetin Pek Büyük ve Tarihi Beyannamesi", Alemdar, 11 Nisan 1920, No: 480-2780, s. 1.

atandı.²⁶ 4 Mayıs'ta Düzce'ye geldi. Ayaklanmanın başını çeken Abhaz ve Çerkes beyleriyle görüştü. Koç Ali ve Maan Ali [Yüzellilik listede 74. sırada]'nın yardımcılarıyla köylerden iki bin kişilik birlik toplayarak 13 Mayıs 1920'de Mudurnu üzerinden Kuva-yı Milliye'ye saldırıya geçmelerini sağladı. Mudurnu-Abant cephesindeki iç çatışmayı bizzat yönetti. Başarılı olamayınca Bolu'ya mutasarrıflık görevine döndü. Kente gelişi ile Anadolu hareketini destekleyen Bolu gazetesi de yayınına ara vermek zorunda kaldı.²⁷ 17 Mayıs 1920'de Bolu hükümet konağı önünde Osmanlı Nuri'nin mutasarrıflık fermanı okundu. Bolulular yaptığı konuşmada Kuva-yı Milliye'yi *ehemmiyetsiz eşkiya çetesi* olarak tanımladı, *eğer biz tepeleyemezsek, sonra Yunan orduları hem onları tepeler, hem sonra bizi ezer!*, dedi. Aynı gün Bolu'da Kuva-yı İnzibâtiye/Hilafet Ordusu'nu kurdu, Damat Ferit tarafından gönderilen para ve silahları onlara dağıttı.²⁸ 19 Mayıs 1920'de de ünlü beyannamesini yayınladı. Kutsal değerlerin nasıl sömürüldüğünün en parlak örneği olması nedeniyle beyanname aynen alınmayı hak ediyor. Anadolu halkına şöyle sesleniyor Osman Nuri:

Ey Padişaha, dine, devlete beş yüz seneden beri sadakati ile dünyayı hayrette bırakmış olan hakiki Müslümanlar:

Bolşevik namı altında, dört yüz senelik din ve devlet düşmanımız olan Moskoflardan çıkmış, şeriata muhalif, kanunlara karşı olan bir adete kapılan birtakım eşkiya, vatani kurtaracağım diye Anadolu'nun siz saf ve namuskar ahalisini aldatarak Padişahına, Müslümanların halifesine isyan bayrağı çekmişlerdir. Bolşeviklik, paranın, malın, emlak ve arazinin ayak takımı yersiz, yurtsuz birtakım haydutlar tarafından yağma edilerek bu haylaz, cani herifler arasında taksim edilmesi, hiç kimsenin nikâhlı karısı olmayıp her kopuğun her kadını istediği gibi kullanması, çocuklar iki yaşına kadar analarının kucağında kaldıktan sonra alınıp umumhanelerde beslenerek, anasız ve babasız yetiştirilmesidir ki, ne bir babanın çocuğunu, ne bir evladın ana ve babasını tanıması demektir. Bu, dinimiz olan din-i mübin-i İslâm'a aykırı olduğu gibi aile hayatına, insanlığa, her şeye aykırı olduğundan Müslüman memleketlerinde sökemez. Çünkü gâvur icadı olan bu âdete uyarak malını, karısını fedâ edip Rusya'da sokak ortasında hayvan misali yaşayan adamlar gibi serseriyâne bir hayatı hiçbir Müslüman, hiçbir insan, hiçbir vicdan kabul edemez. Ancak memleketimiz öteden beri haydutluk ve soygunculuğa alışmış, seferberlik devam ettiği müddetçe vurgun vurarak kanunlar üzerinde bir âmir gibi buldukları yerlerde zorbacasına hareket ve rahat yaşamayı, içki ve safahat rezaletini âdet edinmiş bir takım zabitan ile hapishaneden firar etmiş ve her nasılsa yakasını kanun pençesine vermemiş olanlar vardır ki, bunlar milletin ezildiğini, mahvolduğunu, köylerin harap, kadınların dul, çocukların yetim kaldığını düşünmek istemezler. Maksatları her ne isimle olursa olsun vurgunculuk devrini devam ettirmektir. Namuslu adamların sığındığı kanunu, hükümeti, padişahı tanımıyorlar. Vatani kurtaracağız diye bütün Anadolu'yu kasıp kavuruyorlar. Padişahımız esirdir, kurtaracağız diye zorla para ve asker topluyorlar.

²⁶ Takvim-i Vekayi, 1 Mayıs 1920, No: 3841, s. 1.

²⁷ 1913 yılından itibaren yayınına kesintisiz devam eden Bolu gazetesi 22 Nisan 1920'de 303 numaralı sayısını çıkarmış, Osman Nuri kentten ayrıldıktan sonra 3 Haziran 1920'de 304 sayı ile yayınına devam etmiştir.

²⁸ Mehmet Zekâi Konrapa, Bolu Tarihi, Vilayet Matbaası, Tarihsiz, s. 725; Mehmet Zekâi Konrapa, Hâtrâtı Hayâtî-yeden Mevkûfiyet Zamanları İsyân Günlerinde Bolu, (Haz. Hamdi Birgören), Bolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Bolu, 2009, s. 40.

Bir seneden beri Anadolu'da yakmadık köy, öldürmedik adam, yapmadık cinayet bırakmadılar. Hâlbuki Yunanları İzmir'den çıkaracağız dediler, aksine işgalin genişlemesine sebep oldular, sulh koşullarını hafifleteceğiz dediler, daha fazla şiddetlenmesine neden oldular. Din kardeşiniz diyorlar, köylerimizi soyuyorlar. Zorla asker yapıp din kardeşlerinize, hem de Halife-i Müslimin efendimizin meşru olan hükümetine karşı silah kullanmaya mecbur ediyorlar.

Bu, hükümete, kanuna karşı isyandır. Meşru olan hükümetlere karşı hiçbir kanunsuz kuvvetin dayanabildiği yoktur ki, bunlar da dayanabilsin. Şayet hükümetin, sözgelişi, bu isyanı bastırmaya muvaffak olamayacağı kabul edilse bile o zaman Anadolu'ya dehşetli bir Yunan ordusunu sokacaklardır ki, onlar tabiatıyla bizler gibi dökülen kanların din, kardeş kanı olduğunu düşünerek hareket etmeyecekler. Anadolu'nun sağlam kalan birkaç vilayetinde diğerleri gibi taş üstünde taş kalmayacak, aldatılmış olanlarla aldatanlar ayırt edilmeksizin asayişsizliğe müsait görünen memleketimiz, milletimiz asırlarca başını doğrultamayacak surette ezilecektir. Düşman düşmana mevlid okumaz. Bundan dolayı bütün bu halleri düşünün, davranışları ile gözünüzün önüne hakiki yüzleri çıkmış olan bu cani, bu haydutlara aldanmayınız. Sonra pişman olmak fayda vermez.

Padişahımız banları asın diye ilân etmiş. Şeriat fetvasını vermiş. Her tarafta harekete geçmek üzere ordular hareket ettirilmiştir. Bunları tanıyan, gece gündüz içkiyle, soygunculukla, karırlarla, oğlanlarla vakit geçirdiklerini gören yakın yerler, kendilerine hiçbir yardımda bulunmadığı için kendilerinin rezaletini göz önünde görmeyen siz uzak yerler ahalisini aldatıp, efrâd toplamaya çalışıyorlar. Hükümet kuvvetleri muntazam kollar ile üç noktadan hareket edecek, bunları Allah'ın yardımı ile tepeleyecektir. Bunların hepsi günahkâr değildir. Aldatılmış olanların kanına girmeyi vicdanımız, dinimiz kabul etmiyor. Padişahımız, Halife-i Müslimin Efendimiz de kandırılmış olanları mâzur görerek affı şahanelerini ilan ettiler. Emrimdeki kuvvetler düzenli kuvvetlerdir. Çerkes, Abhaz, Türk, Gürcü, Laz bunların hepsi din kardeşliği hissiyle birleşmiştir. Teslim olacak ahalinin, askerin, malı, canı, namusu, benim ve hükümetin garantisi altındadır. Hatta karışıklığa meydan verilmemek için asker ve gönüllü kuvvetleri şehrinize sokmamayı da garanti ediyorum. Bütün Çerkes ve Abhazların en namlı ve en nüfuzlu ve en vicdanlı reisleri benimle beraberdir. Şehri, Bolulu süvariler ile polislerim koruyacaktır. Bir tek din kardeşinin burnunun kanamasına bile (vallah ve billah) müsaade olunmayacaktır. Bunu cümlemiz garanti ediyoruz. Hatta şimdiye kadar bu yolda hareket etmiş olan zabitanı dahi kandırılmış bir din kardeşi, bir kan kardeş tanıdığımız için ne canlarına ne de mallarına dokunulacaktır. Divan-ı Harbe de gönderilmeyeceklerdir. Bunun için memleket eşrafı gizlice toplanınız. Sizlere silah dağıttıkları anlaşılıyor.

Tabii bu subayları hemen tutuklar ve askere teslim olmalarını o vakit teklif edersiniz. Askerin teslim olmak üzere bulunduğunu, fakat soyulup öldürüleceklerinden korktukları için ittifak edemediklerini bu tarafa kaçıp gelenler söylediler. Bu teklifi, verdiğimiz garanti üzerine kabul edeceklerinden eminim. Bunu size hükümet namına yazıyoruz ve hiç kimsenin bir şeyine dokunulmayacağını gene

meşru hükümet adına yükümleniyor ve kefil oluyorum. Aksi takdirde pek şiddetli bir surette kanun hükümlerini ve şeriatın gereklerini istemeyerek, vicdanım arzu etmeyerek tatbiki mecbur olacağım. Herhangi bir vasıta ile cevabınızı bekliyorum. Cevap yirmi dört saate kadar ulaşmadığı takdirde kazanızı ve bilhassa kasaba halkını isyancı kuvvetlere katılmış addedeceğimi maalesef beyan ederim.²⁹

Padişah iradesi ve fetvalarla desteklenen bu beyanname bölgede oldukça etkili oldu. Bolu-Düzce bölgesinde yaşanan acı günlere ancak Ethem, Çolak İbrahim, [Ayıcı] Arif ve Kurmay Binbaşı Nazım ile Albay Refet'in ortaklaşa yürüttükleri karşı harekâtla ve güçlkle son verildi.³⁰ Ethem'in Kuva-yı Seyyaresi Düzce'ye, Binbaşı Nazım komutasındaki birlikler de Bolu'ya girdiğinde, Osman Nuri can korkusu ile çoktan Bolu'dan kaçmış, 24 Mayıs 1920'de İstanbul'a gelmişti. Eylül ayında da emlak işlerini bahane ederek Bulgaristan'a gitti.³¹

B-SÜRGÜN YILLARI

1-Yüzellilik Listeye Alınması

Bilindiği gibi Yüzellilik Liste Lozan Antlaşması gereğince genel af kapsamı dışında tutulan kişileri içermekteydi. Her ne kadar liste 1924 yılında hazırlanmışsa da listenin oluşum öyküsü 1919 yılında başlamıştı. Heyet-i Temsiliye 3 Ekim 1919 günü yaptığı toplantıda Kâzım Karabekir Paşa tarafından yapılan öneriyi dikkate alarak ileride yargılanmak üzere tutuklanması gereken eski bakanların ve üst düzey yöneticilerin saptanmasına karar vermişti. Mustafa Kemal Paşa'nın katılımıyla 3 Şubat 1921 tarihinde İstiklâl Mahkemesi Başkanı İhsan [Eryavuz] Bey'in evinde yapılan toplantıda ise zaferden sonra memlekette kalması, vatanın huzuru itibarıyla mucib-i endişe olacak kişilerin listesinden bahsedilmiş, İhsan Bey de bu kişilerin isimlerinin belirlenmesini istemişti. Ancak o gün kesin bir karar alınmamıştı. Millî Mücadele zaferle sonuçlandıktan ve Müttefiklerin mütareke önerisi TBMM'ye iletdikten sonra da Mustafa Kemal Paşa İzmir'de; İsmet [İnönü], Fevzi [Çakmak] ve Kâzım Karabekir Paşalar ile Ali Fethi [Okyar], Yusuf Kemal [Tengirşenk], İhsan [Eryavuz] ve Seyyit beylerin katılımıyla bir toplantı yapmıştı. Toplantıda Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in her uluslararası barış antlaşmasında bir genel affın yer alacağı hükmünü hatırlatması üzerine katılımcılar kimlerin af kapsamı dışında tutulacağını görüşüp yurt dışına çıkarılanların ülkeye girişlerine engel olunmasını karara bağlamıştı. Aynı günlerde İtilaf Devletleri temsilcileri de Lozan'da başlayan barış görüşmelerinde işbirlikçilerini kurtarma çabasına girmişti. Lord Curzon'un 12 Aralık 1922'de Türkiye ve Yunanistan'a çok geniş bir af ilan etme önerisini İsmet Paşa 14 Aralık günü Türkiye genel bir af ilan edecektir diyerek yanıtlamıştı. Başbakan Rauf Bey'e de 15 Aralık'ta genel affı kabul ettiğini bildirmişti. Batılı devletler genel affın Müslümanları da kapsamaması konusunda ısrarcı olmuştu. İsmet Paşa; 3 Ocak 1923'te Rauf Bey'e bu görüşü iletirken Müslümanlardan 150 kişinin ülkeye girmemek ve emvali tasfiye edilmek şartıyla genel affın Müslümanlara teşmilini kabul edebileceklerini bildirdi. 4 Ocak'ta 150 kişiyi af dışı bırakacaklarını yineledi ve 19 Ocak'ta Rauf Bey'den bu kişilerin isimlerinin belirlenmesini istedi. Lozan'da müttefik temsilcileri

29 Sabahattin Selek, Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 805-807.

30 Bu arada Ethem'in ve Kuva-yı Seyyaresi'nin bastırma harekâtının ardından uyguladığı talanın da Osman Nuri gibilerin Kuva-yı Milliyeyi yağmacı gösteren söylemlerine yağ sağ sürdüğünü de hatırlatalım.

31 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/G 8.

ile Türk temsilciler arasında yapılan görüşmeler sonucunda genel affa ilişkin kararın bir protokol şeklinde açıklanması, 150 kişinin af dışı bırakılacağıının da bir beyanname ile duyurulması kararlaştırıldı. Konferans Azınlıklar Alt Komitesi de 16 Mayıs 1923'te yayınladığı bildiriye; *Şurası kararlaştırılmıştır ki genel affa ilişkin bildirinin 1. maddesi yürürlükte kalmakla birlikte Türk Hükümeti söz konusu maddede öngörülen kimseler kategorisine giren 150 kişinin Türkiye'de oturmalarını ve Türkiye'ye girmelerini yasaklama hakkını saklı tutmaktadır*, denildi. 31 Mayıs'ta hazırlanan metinde ise Türk Hükümeti'nin söz konusu kişilerden Türkiye'de bulunanları yurt dışına çıkarabileceği, yabancı ülkede bulunanların Türkiye'ye dönüşlerini yasaklayabileceği de hükme bağlandı. 24 Temmuz 1923'te yayınlanan protokol de bu gelişmeleri belgeledi. TBMM, Lozan Antlaşması'nı onayladıktan sonra, anlaşma gereğince ilan etmesi gereken genel affı 16 Nisan 1924'te Meclis gündemine taşıdı.³²

Osman Nuri'nin 16 Nisan 1924'te Meclis'e sunulan hükümet listesinde adı yoktu. 22 Nisan'da yapılan tartışmalarda Hacim Muhittin [Giresun], Şükrü [Bolu], Halil [Zonguldak] ve Mehmet Cavit [Karasi] beylerin ısrarlı istekleri ve sundukları önerge ile listeye alındı. Meclis'te Millî Mücadele günlerindeki ihaneti konusunda en ayrıntılı bilgi verilen isim de o oldu. Hacim Muhittin onu, bu memlekette bir dakika yaşatılması caiz olmayan kişi olarak andı. Kendisi Balıkesir mutasarrıfı iken onun Ayvalık Kaymakamı olduğunu, İngilizlerle iş birliği yapıp onlara casusluk yaptığını, Bolu'yu berbat ettiğini vurguladı. Biz Balıkesir'de uğraşırken ve tırnaklarımızla siper kazmağa uğraşırken bu hain İstanbul'dan Balıkesir mutasarrıflığını taahhüt ve kabul etmiştir ve 300 gönüllü Arnavut jandarma ile gelmek istedi. Fakat gelemedi. Çünkü ölüm vardı orada dedi. Sonra Bolu mutasarrıfı olduğuna, yapmadık kötülük bırakmadığına işaret etti. Dersim'e atandığı sırada Heyet-i Temsiliye tarafından tutuklandığına, her nasılsa yakasını kurtardığına, bunlar yetmiyormuş gibi şimdi de Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelip valilik yapmak için başvurularında bulunduğu dikkati çekti. Şükrü Bey de bize mübtezel [değersiz/ucuz] efendiler demıştır. Listeye girmedi ise bu listenin hiçbir kıymeti yoktur diyerek Hacim Muhittin Bey'i destekledi, listenin haricinde bırakmak dünyada olacak şey değildir, Ankara'yı tehdit etmiş bir adamdır, dedi.³³ Osman Nuri, listede Mülkiyeden ve Askeriyeden Olanlar başlığı altında ve 56. sırada yer aldığı anda çoktan sürgün hayatını yaşamaya başlamıştı.

2-Gazeteci Kimliği ile Türkiye Cumhuriyeti'ne Bakışı

1920 yılının Eylül ayında Şumnu'da yerleşen Osman Nuri Bulgar vatandaşlığına geçti.³⁴ İstihbaratın *muhelif yatağı* olarak tanımladığı Nüvvab Medresesi'nde³⁵ hocalık, ayrıca avukatlık yaptı. Eski Şeyhülislam Mustafa Sabri'nin önce İskeçe'de sonra Gümölcine'de

32 Ayrıntılı bilgi için bkz. Şaduman Halıcı, "Yüzellilikler", Atatürk Ansiklopedisi, Atatürk Araştırma Merkezi e-yayını, 2020.

33 TBMM GCZ, C. IV, s. 458-459, 461.

34 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/C 5, Bt: 2.2.1933.

35 Medresetün-Nüvvab müftü vekilleri ve kadı yetiştirmek üzere Şumnu'da 1922/1923 ders yılında açılmıştı. Başmüftülüğe bağlıydı. Şimşir şöyle diyor: "Başmüftülüğe ve müftülüklerle zaman zaman tutucu hocalar geldi veya getirildi. Bu sarıklı hocalar Atatürk devrimlerini içlerine pek sindiremediler ve zaman zaman Türkiye'ye cephe aldılar. Nüvvap Okulunu da tutucu bir medrese haline getirmeye çalıştılar. Bu çabalarında Bulgar hükümetinden de destek gördüler. Bulgar makamları, Bulgaristan Türklerini anavatan Türkiye'den uzaklaştırmak çabasıyla tutuculara arka çıktılar ve aydın Türklere karşı 'Kemalist' diye cephe aldılar. Kimi hocalar, bu Bulgar politikasının aleti oldular. ... Ama Nüvvap Okulu, tutucu ve gerici sarıklı hocaların istedikleri veya özledikleri bizim de bir medrese olmadı". Bkz. Bilâl N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri, s. 63-64.

çıkardığı Yarın, Şumnu'da yayınlanan İntibah³⁶, Sofya'da yayınlanan Açık Söz³⁷ ve Dostluk³⁸ gazetelerindeki yazılarıyla hem Türkiye aleyhindeki duygularını dillendirdi, hem de geçimini sağladı.³⁹

Mustafa Sabri ve oğlu Yarın gazetesinde Türkiye'deki devrimleri hedef alıp bu devrimlerin Türkiye'yi dinsizleştirdiği propagandası yaparken Osman Nuri'de Şumnu'dan gönderdiği *Dinsiz Bir Millet Yaşayabilir mi?* başlıklı dizi yazısı ile onlara destek çıktı. Devletlerin ortaya çıkışında, yaşamını sürdürmesinde ve çöküşünde din ve ahlak olmak üzere iki önemli etken olduğuna dikkati çekti. Din ve ahlak olmayanlarda vicdan dahi olmayacağını savundu. Dinsizlerin tercihinin bile dindarlardan yana olacağını şu örnekle açıkladı:

Farz edelim ki sizler katiyen dindar bir adam değilsiniz. Şimdi bu vaziyet karşısında bu iki sınıf hizmetkâr, satıcı ve askerden hangilerini intihap ve tercih edeceksiniz. Kendiniz gibi dinsizleri mi? Hayır! Bilakis berikileri tercih edeceksiniz. Çünkü düşünceceksiniz, ki dindar hizmetçi hissiyat-ı diniyesinin tesiri ile sadık ve kanaatkardır. [...] Cenâb-ı Allah'tan korktuğu için ne malınıza, ne canınıza ve ne de ırz ve namusunuzla hıyanet etmez. Öteki ise sizinle kendisi arasında bir fark

36 İntibah, 23 Aralık 1927'de Osmanpazarı'nda yayın hayatına girdi. Basri Hasanof'un sahibi ve sorumlu müdür, H. Yusuf Şinasi'nin başyazar olduğu gazete Arap harfleriyle "On beş günde bir neşrolunur müstakil Müslüman gazetesidir" alt başlığı ile çıktı. 2 Mart 1930'da Şumnu'da yayınlanmaya başladı. Kimi zaman 2, kimi zaman 4 ya da 6 sayfadan oluşan gazetenin ebadı 30x50'dir. Paris'teki Mehmet Ali ve Necati Rifat'tan direktif alan gazetenin 1 Nisan 1931'den itibaren başyazarı Necib Asım tarafından kaleme alınmaya başlandı. Necib Asım istihbarata göre uslanmaz bir muhalifti. Şumnu'da fesat kaynağı olan Nüvvap'ta öğretmenlik yapan Necib Asım gazetede Müttekif, Derviş, Yed-i Beyza, Müfti-i Ahar-ı Zaman, Sina, Tur ve Yed-i Beyza" takma adlarını kullandı. Kardeşi Hüsnü Fuat Bey o dönemde İstanbul Teyyare Cemiyeti Müdürlüğü'nde memurdu. Gazetenin en değerli yazarı Osman Nuri, muhabirleri; Mustafa Reşit, Şeyh Yusuf Ziyaettin [başkasına yazdırır, notu düşülmüştür], Süleyman Sırrı, Ahmet Kemal ve İslam Rüştü'dür. 1930'lu yıllarda tanesi dört leva olan gazetenin abone şartları Bulgaristan için yıllık yüz altı, aylık altmış, dışarı için senelik iki yüz altı, aylık yüz Leva'dır. İlan şartları pazarlıklardır. EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/A 3-4, Bt: 19.11.1931; İ.H.T. Oktay, Bulgaristan'da Türk Basını, s. 94-95.

37 Açık Söz gazetesi, Sofya'da Cemaat-ı İslâmiye başkanı Kadri Hoca'nın sermayesi ile 1931 yılından yayınlanmaya başlamıştır. Sahibi ve başyazarı Filibe'de oturan Arif Hikmet'tir. Arif Hikmet Edirne'nin işgali sırasında Yunanlarla iş birliği yaptığı için 16 Ocak 1924'te Türkiye'den sınır dışı edilmişmiş, vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Dedeagaç milletvekili olarak Yunan meclisine girmiştir. Gazete 14 Eylül 1931'e kadar Mehmet Ali'nin kurduğu Demokrat Parti'nin yayın organıdır. Gazetenin Türkiye'ye girişi 7 Haziran 1931'de yasaklanmıştır. Aynı yıl Sofya Sefiri Tevfik Kâmil Bey'in protestosu ile kapatılmış ve Ahmet Hikmet Bey Şumnu'ya gönderilmiştir. 1932'de Filibe'ye dönerek Cemaat-ı İslâmiye Başkanı olmuştur. Yüzelliliklerin ve Medreset'ün Nüvbab taraftarlarının yazı yazdığı, Filibe'ye yakın ve sınır bulunan İskeçe ve Gümülcine'ye düzenli olarak gönderilen Açık Söz Gazetesi Bulgaristan'dan Türkiye'ye giden yolcular aracılığıyla ülkeye sokulmuştur. EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/C 3, Bt: 5.11.1931; İ.H.T. Oktay, Bulgaristan'da Türk Basını, s. 27-28. Gazete 1936'da Filibe'de yeniden yayınlamıştır. 1937 Mart ayına kadar çıktı. Arşivimizde bulunan 14 Mayıs 1936 tarihli 3. Sayısında kuruluş tarihi 1931'dir. Sahibi ve Müdürü Hacı Mehmet Ahmedov olan gazete logosunun iki yanında Ziya Paşa'dan "İnsana sadakat yakışır görse de ikrah/Yardımcısıdır doğruların Hz. Allah", Namık Kemal'den "Eğer ölürsem görmeden millette ümit ettiğim feyzi/Yazılsın seng-i kabirime vatan mahzun ben mahzun" beyitlerine yer vermiştir.

38 Dostluk gazetesinin sahibi Tahir Nuri'dir. 1925 yılında Sofya'da "On günden bir çıkar müstakil'ül fikr halk gazetesidir" alt başlığı ile yayınlanmaya başlamıştır. Üç sene kadar aleyhte yayın yaptıktan sonra Türkiye'den aldığı ödenek karşılığı lehte yazılar yazmaya başlamıştır. 1925-27 arasında haftada bir yayınlanmıştır. 31 Aralık 1931'e kadar lehte yayınlarını sürdürmüş, Türkiye bir mali seneden diğerine geçildiği zamana rastlayan bu tarihte ödeneksizlik yüzünden kendisine ödeme yapamayınca ve Cemaat-ı İslâmiyet bütçesinden kendisine yardım yapılmasını sağladıktan sonra şantajı, geçim aracı yapan bu adam, tekrar aleyhte yazılar yazmaya başlamıştır. Gazete 1931'den sonra önce on günde bir sonra on beş günde bir yayınlanmıştır. 14 Mart 1935'te 277. sayısında çıkan yazı nedeniyle Türkiye'nin girişimi ile kapatılmıştır. 18 Eylül 1935'te Sofya'da yayınlanan Yıldırım bu gazetenin devamı niteliğindedir. EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/C 5, Bt: 2.2.1933. İ.H.T. Oktay, Bulgaristan'da Türk Basını, s. 73.

39 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/C 1, Bt: 24 K.S. 1933.

görmediği için vaziyetinden memnun değildir. Sizin servet ve saadetinizi kıskanır, kendisini harekâtında takyid eden hiçbir kayd-ı manevi mevcut olmadığından [...] sizin malınıza, canınıza ve ırz ve namusunuzda ihanet edebilir. Dindar satıcı sizi sattığı malın ne cinsinde, ne miktarında ve ne de fiyatında aldatmaz. [...] Kezalik dindar askerleriniz düşman ateşi karşısında ölürse şehit, kalırsa gazi olacağı itikadı ile sebat edecek, o yalnız toprağını değil, dinini, kitabını ve ecdadının mukaddesatını müdafaa ederek Allah'ın emrini ifa ettiğini bilerek ölecektir. [...] Dinsiz askerleriniz bu fedakârlığı ne için yapacaktır? Onun toprağı cephe-i harpten çok uzaktadır. Orada fakir bir kulübeden başka bir şeyi yoktur. Zenginlerin, ekâbir-i rical-i devletin servetlerine, saraylarına öteden beri nazar-ı rekabet ve husumetle bakan bu adamların cephe-i harbi terk etmekle canlarını kurtardıkları gibi aynı kendileri gibi et ve kemikten müteşekkil oldukları halde onlar gece gündüz çalışırken zevk ve sefa içinde yaşayan bir takım menfur kimselerden intikam almış olduklarından mütehassıl [dolayı] bir de zevk-i deruni duymayacaklarından emin olabilir misiniz?

Osman Nuri benzer karşılaştırmaları yapmayı sürdürdü. Din ve ahlak hissinden yoksun olan toplumlarda can, mal, namus, ırz güvencesi olmadığını savundu. Dindarları, dinsizleri köylerinden kasabalarından atmaları gerektiğine inandırmaya çalıştı. Sonra sözü Türkiye'ye getirdi. Dinsiz yaşayabileceğini zanneden *Anadolu mütereddileri[soysuzları]* pek ziyade yanılıyormuş. Bir milletin vicdanında ebedi olan din duygusunun bir kalem darbesi ile hemen söndürebileceğini zannediyorlarmış. İntiharlar, cinayetler din duygusunun yok oluşu ile eş zamanlı olarak artıyormuş. Türkiye *memleketin her yerinde kurmuş oldukları darağaçları* ile din hislerini kendi eliyle imha ettiği için cinayetleri de önleyemiyormuş... Osman Nuri şöyle devam etti:

Bu zavallılar dinsiz yaşayabildiklerine hükmedebilsinler. Yaşamak kabiliyetini kaybetmeyen uzviyetler ancak fırtınadan sonra belli olur. Kanun-ı hilkat [yaradılış kanunu] ve uzv-u münfesihin [bozulan/çöken organlarının] bakiyesine mütehammül olan hissiyat-i diniyenin metaneti sayesinde pek çok müthiş fırtınalar atlatmış olan Türk milleti bakalım dinsiz bir hükümet ile bunlardan kaç tanesine mukavemet gösterebilecektir. Cihanda en kati hakikatler, zamanın gösterdiği derslerdir.⁴⁰

Osman Nuri'nin fakir, hırsız, savaş kaçkını olarak gösterdiği dinsizlere karşı, namus timsali diye andığı dindarlara yine Yarın sütunlarından, üstelik Osman Nuri'nin yazısı ile aynı gün yayınlanan bir haberle yanıt verelim.

Pazaryeri Camii imam ve hatibi olup, Pazaryeri medresesinde müderris ve tedris ile iştiğal ve medrese-i mezkûrda ikamet etmekte bulunan Sabri Efendi, son günlerde şenî [çok çirkin] bir iftiranın kurbanı olarak vazife-i memuriyetinden azledilmiştir. [...] Talebesinden birine tasallut gibi, mumaileyhin mazisi ve ahlakı ile telafi imkânı görülmeyen şenî bir cürümdür. [...] Müftülüğün; Sabri Efendiyi bir namus mahkûmu imiş gibi, azle kıyam etmesi çok cüretkâranedir....⁴¹

40 Osman Nuri, "Dinsiz Bir Millet Yaşayabilir mi?", Yarın, 16 Eylül 1927, No: 6, s. 2; Yarın, 28 Eylül 1927, No: 7, s. 2-3; Yarın, 25 Ekim 1927, No: 9, s. 3-4.

41 "Şayan-ı Nefret Bir İftira", Yarın, 16 Eylül 1926, No: 6, s. 4.

Sabri Efendi bir iftiraya mı uğramıştı, bilmiyoruz. Eğer uğramadıysa o zaman da Osman Nuri'nin makalesinde bahsettiği bazen dindar yerlerde de görülen rezail örneği olsa gerekti!.

Osman Nuri, İntibah'daki yazılarını Şimal Yıldızı nâm-ı diğer Demir Kazık⁴² takma adı ile yazdı.⁴³ Yüzelliliklerle Türkiye firarilerinin yazı desteği, Sofya Başmüftülüğü'nün maddi yardımı, Paris'te eski Dahiliye Nazırı Mehmet Ali, Necati Rifat [Albert Avram Hayon] ve Başmüftü Hüseyin Hüsnü'den alınan direktiflerle yayınlanan⁴⁴ İntibah'ta belirleyebildiğimiz kadarıyla ilk yazısını 14 Aralık 1928'de kaleme aldı.⁴⁵ Milliyet gazetesinin Filibe'deki özel muhabirinden alarak yayınladığı yazıya Avukat Osman Nuri ismiyle yanıt verdi. Milliyet'te Bulgaristan Türkleri Ne Haldedir? başlığı ile yayınlanan yazıda; Bulgaristan'daki Türklerin çağdaş yaşamın gereklerini benimsediği, ancak buraya gelen hain firarilerin yerli halkın dinsel tutuculuklarını kışkırtarak gençliğin yenileşme akımlarını baltalamaya çalıştıkları vurgulanmıştı. Yunanistan-Gümölcine'de meşhur gayr-i Türk hoca⁴⁶ Mustafa Sabri'nin başını çektiği bu hainlerin Bulgaristan'daki elebaşlarının ise iki kişi olduğu, Bulgaristan'ın güneyinde, Mustafa Sabri'nin şeyhüislâmlığı döneminde onun müdürlüğünü yapan Sağır Mehmet Emin Hoca'nın, kuzeyinde ise münkariz Osmanlı İmparatorluğu'nun Bolu mutasarrıflığında bulunmuş ve türlü türlü denaet ve şenaat irtikâp etmiş Yüzelliliklerden Osman Nuri denilen hain olduğunu belirtmişti. İntibah adıyla din maskesine bürünmüş ve daima Türk inkılâbı aleyhinde hezeyanlar savuran bir gazete çıkarmaya başlayan, bu isimlerin tıpkı Şeyh Sait gibi halkın dinsel duygularına dokunan yazılar kaleme aldıklarına, yanlarına çektikleri çoğu öğretmenlik ve Cemaat-i İslâmiye memurluğunda bulunan Türkiye firarisi hocalarla birlikte, Bulgar hükümetinden himaye gördüklerine, güneyde Kırcaali, kuzeyde Şumnu'yu merkez edindiklerine, Mestanlı da dahil olmak üzere bazı müftü ve Bulgar eğitim müfettişleriyle ortak hareket ettiklerine, yerli zenginlerden maddi destek bulduklarına dikkat çekilmişti. Osman Nuri'nin de aralarında bulunduğu bu grup Mestanlı Müftüsü Hasan Hilmi başkanlığında kongre yaparak bir dizi karar da almıştı. Okullarda şapka aleyhinde propaganda yapılması, şapka giyen öğretmen ve öğrencilerin okullara alınmaması, yeni Türk harflerinin okullarda okutulmamasına var güçle çalışılması, yerli halkın Türkiye'ye göç etmesinin önlenmesi hatta mümkün ise Türkiye'ye gidip devrimin önderlerine suikast yapılması ve bunu başaran fedaiye büyük bir maddi ödül verilmesi konusunda da uzlaşmıştı.⁴⁷

Osman Nuri, iddiaları tek tek yanıtladı. Öncelikle mektup yazarını hedef aldı. Vaktiyle beslediğimiz köpeğin sesi ne kadar uzaktan gelse de tanırız diyerek muhabirin Filibe'den değil, Kırcaali'den olduğunu söyledi, ama isim vermedi. Yalnızca Balkan Savaşları sırasında Edirne Yunan işgaline girdiğinde tabur kâtibi bulunduğunu, emanet paraları aralık Bulgaristan'a kaçtığını iddia etti. Onu, jurnalci, onun gibi kendisine saldıranları bir araba arkasına takılıp koşan, havlayan, bir alay köpek diye tanımladı. İt ürür kervan geçer, akrebin

42 Osman Nuri bir yazısında bu ismi şöyle açıklıyor: "Şimal Yıldızı mihver-i âlemin [dünya ekseninin] nokta-i re'sinde [başında] bulunan yegâne sabit bir cirm-i semavi [cansız cisim/yıldız] olduğu için ona mecazen Demir Kazık nâmını vermişlerdir". Bkz. Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, "Mehmet Celil Hem Kaçıyor Hem Davul Çalıyor", İntibah, 9 Şubat 1929, No: 26, s. 2.

43 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/A4, Bt: 19.11.1931.

44 İ.H.T. Oktay, Bulgaristan'da Türk Basını, s. 94

45 Arşivimizde gazetenin koleksiyonu 2 Mart 1928 günlü 6. sayısından başlamaktadır.

46 Mustafa Sabri'nin Türklükten İstifa mektubuna atf yapıyor.

47 "Bulgaristan Mektupları-Bulgaristan Türkleri Ne Haldedir?", Milliyet, 13 Kasım 1928, No: 989, s. 5.

soktuğu hıyanetinden değil, tabiatı iktizasındandır dedi. Bu tür yazılara yanıt vermediğini, alıştığını, hatta eğlendiğini belirtti. İkinci olarak Bolu mutasarrıflığı günlerine döndü, kendisinin hain olmadığını savundu, bırakın suçlanmayı ödüllendirilmesi gerektiğini şu sözlerle iddia etti:

Ben Bolu mutasarrıflığında bulunduğum esnada hiçbir denaet ve şenaat irtikâp etmedim [kötülük ve alçaklık yapmadım]. Sadece kanunun ve henüz o zamanlar meşru bir hükümetin mümessili sıfatıyla maksat ve mahiyetleri meçhul ve hele netice-i faaliyetleri tamamen meşkûk [şüpheli] bulunan gayr-ı muntazam birtakım kuvvetlere karşı Müslüman ve Hristiyan tebaanın mal ve can ve ırz ve namuslarını vikaye [korudum] ve emniyet ve asayiş-i memleketi müdafaa ettim. Bunlar hep kuyud-u resmiye ile sabittir. Fakat bunlar denaet ve şenaat değil, fazilettir. Düşman olduğu halde bu fazileti takdir edip Rusya İmparatoru İkinci Aleksandır 93 Harbî'nde esir sıfatıyla huzuruna çıkarılan Gazi Osman Paşa'nın kendi devletine ve vazife-i mevduasına [görevine] karşı sadakat ve merbutiyetten dolayı kılıcını iade etmek sureti ile hürmet göstermiş idi. Cumhuriyet hükümeti de, eğer kendi menfaat ve mazarratını müdrük bir hükümet ise, bir gün gelip de benim bu yaptığımı yapabilecek olan bir memurunu altın madalya ile taltif ve aksini yapanı yani öyle bir yol çatırığında [ayrımında?] mensup olduğu hükümetini terk ediverip de herhangi bir türedi kuvvete serfüru edeni [boyun eğeni] asmak sureti ile tecziye eylemesi lazım gelir. Memurin-i devlette ahlak ve fazilet böyle muhafaza edilir.⁴⁸

İlk bakışta, evet ya adam doğru söylüyor, İstanbul'da meşru bir hükümete bağlı olarak gerekeni yapmıştır, dedirtebilecek olan bu cümleler hemen tüm Yüzellilik ve firarilerin sığındığı ana noktaydı. Oysa Osman Nuri'nin Bolu'ya mutasarrıf olarak atandığı, mutasarrıflık görevini devralmadan Düzce ayaklanmasını organize ettiği tarih, İstanbul'un işgalinden sonra idi. İstanbul'daki iki hükümet, Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa hükümetleri *Kuva-yı Milliyeyi ve Kemalistleri* isyancı olarak görmediği için düşürülmüş, halkın temsilcilerinin yer aldığı Meclis dağıtılmış, hükümet İngilizlerin isteği ile Damat Ferit'e teslim edilmiş, İstanbul'da Milliciler birer birer tutuklanıp Malta'ya sürgüne gönderilmeye başlanmıştı. Hangi birini sayalım. Mutasarrıflık ilanı okunduğün da ise TBMM açılmış, milletin gerçek temsilcileri bu meclisin üzerinde hiçbir güç olmadığını ilan etmiş, o ise ünlü beyannamesini yayınlamıştı. Müslüman ve Hristiyan halkın canını ve malını koruduğunu iddia eden Osman Nuri'nin düzenlediği ayaklanmada ölenler de Müslümandı. 93 Harbî'ndeki gibi savaş iki farklı devlet arasında da değildi. İngiliz'in; Müslüman'ı Müslüman'a kırdırma savaşı, taktığıydı. İşte Osman Nuri'nin fazilet olarak andığı, altın madalya istediği hizmeti bunlardı. Söz konusu olan da onun iddia ettiği gibi meşru hükümetle gayri meşru varlığın mücadelesi değil, Türk'ün varlık yokluk meselesiydi.

Osman Nuri, yazısının devamında Kuva-yı Milliye'yi tufeyli/asalak olarak anmayı sürdürdü. Bulgaristan'da avukatlık mesleğini Bulgar adliyesinin oldukça sıkı kuralları çerçevesinde yaptığını, geçimini bu şekilde sağladığına dikkati çekerek kimsenin korumasına ya da maddi yardımına gerek duymadığını belirtti. Bulgar devlet sistemine

48 Avukat Osman Nuri, "Çömeliç Uranlardan Geç Kalmış Biri Daha", İntibah, 13 Aralık 1928, No: 24, s. 1-2.

övgü yağdırdı. Kongre toplandığını, fedaiye ödül verildiğini yalanlarken şapka ve Latin harfleri konusuna o gün girmedi.

Latin harflerini ertesi gün takma adla yazdığı baş makale ile ele aldı. Aslında bu yazı Mehmet Celil'in⁴⁹ Rehber gazetesinde *Yeni Yazı Meselesi* başlığı ile kaleme aldığı makaleye yanıtı. Mehmet Celil özetle Arap alfabesinin Türklükle, yazı konusunun da dinle ilgisi olmadığını savunuyordu.⁵⁰ Mehmet Celil'i *kara cahil* olarak niteleyen Osman Nuri, yazı konusunun akademik/bilimsel olarak ele alınması gerektiğini, başmüftülük makamı dururken görüşlerine başvurulması milletvekillerinin bile konu hakkında söz ya da yorum yapma yetkisi bulunmadığını, karar verecek olanın millet olduğunu belirtti. Milletin, ilgili kurumları ve uzmanları dinledikten sonra yapacağı oylama ile kararını vereceğini savundu. Sonra milleti aydınlatmak için olsa gerek görüşlerini ortaya koydu. Osman Nuri'ye göre yazı konusu dinle doğrudan ilgiliymiş. Kur'an-ı Kerim'in yazıldığı harfler Süryanilerden alınmış olan harflerin Arap lisanına uyarlanmasıyla meydana gelmiş. Kökeni ne olursa olsun Arap yazısı ile Arap dili Kur'an ayetleri ile indiğine göre dinsel bir değeri ve kutsallığı varmış, kimse bunu inkâr edemezmiş. Arap harfleri ile dilinin Hz. Muhammed'in gönderilişinden önce müşrik Arapların kullandıkları harf ve dil olması da Müslümanlar nazarında onun saygınlığını azaltmazmış.

Biz Arap harflerine Kur'an-ı Kerim onlar ile yazılmış olduğu için, nazm-ı celil-i Kur'an'ın⁵¹ ancak onlar ile ifade edilebildiği için, onlar kaldırılırsa evlatlarımızın bir Müslüman için dinen tilaveti mecburi olan Kur'an-ı okuyamayacaklarını ve bunun ne suret-i hususiyede ne de öyle haftada bir dört saat okutulmak sureti ile öğrenilemeyeceğini bildiğimiz için dini bir hürmet ve merbutiyet gösteriyoruz. Bugün bu harfler ile okuyup yazanlar mürur-ı zaman ile ortadan kalkarsa Kur'an'ın da, Müslümanlığın da ortadan kalkacağını söylüyoruz. [...] Biz Arap harflerinin mekteplerde muhafazası ile kimseyi Latince, Slavca, hatta Çince ve Japonca okuyup yazmaktan men etmiyoruz. Daha doğrusunu söylemek lazım gelirse bugün Bulgar vatanının evlatları olmamız hissiyatıyla Slav harf-i ile olan alaka ve irtibatımız Türkiye'den ve Türk harf-i fundan fazladır.⁵²

Osman Nuri'ye göre Arap harfleriyle yazmak hızlı ve kolaymış, Arap dili dünyanın en ahenkli, en geniş, açık ve güzel diliymiş, böyle olduğunu *Piyer Lotiler, Kont Kavurlar*

49 Mehmet Celil Kalgay [Celiloğlu/Celilof] Rehber'i 14 Ocak 1928'de yayın hayatına soktu. Önce Romanya'ya sonra Bulgaristan'a bağlanan Dobric [Hacıoğlu Pazarcığı] kasabasında doğmuştu. Bulgaristan'da sekiz yıl Umum İslâm Vakıfları müdürlüğünü yaptıktan sonra Sofya'da Rehber'i çıkardı. Üç sayfasını Arap harfleriyle, bir sayfasını Latin harfleriyle yayınladı. 1929'da Çiçek, 1934'te Yeni Gün gazetelerinin başyazarlığını yaptı. 1934'teki Bulgar Askerî hükümetince önce Radomir'e ardından Gabrova'ya sürgün edildi. 1937'de Sofya'da yayınlanan Doğru Yol'u çıkardı ve başyazarlığını yaptı. Sonra hapsedildi. 30 Ağustos 1939'da Sofya hapishanesinde ıstırap içinde feci bir şekilde öldü. Bkz. İ.H.T. Oktay, Bulgaristan'da Türk Basını, s. 127-128.

50 Mehmet Celil, "Yeni Yazı Meselesi", Rehber, 29 Aralık 1928. Osman Nuri Bulgaristan'da uzun yıllar Evkaf Müdürlüğü de yapan Mehmet Celil'i 19 yıl hırsızlık yapmakla suçlamış, görevinden azledildiğini, hakkında dava açıldığını söylemiştir. Rehber gazetesi, suçlamaların asılsız olduğunu, Filibe'de aleyhinde düzenlenen sahte bir raporla mahkemeye verildiğini, gıyaben yapılan mahkemede beraat kararı aldığını yazsa da Osman Nuri bunu da yalanlamıştır. Bkz. Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, "Mehmet Celil'e Son Sözü", İntibah, 17 Mart 1929, No: 28, s. 3.

51 Nazm-ı celil: Pek büyük kıymetli nazm edilmiş güzel söz, Kur'an-ı Kerim'in bir vashı, Celil olan Cenâb-ı Hakk'ın nazmı.

52 Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, "Yeni Yazı Meselesi", İntibah, 13 Ocak 1929, No: 25, s. 1-2.

bile itiraf etmiş, Latin harfleri ise Mehmet Celil'in iddia ettiği gibi Türk edebiyatından yararlanmanın kapılarını açacak olan bir anahtar değil, var olan *milyonlarca* ciltlik eserin yok olması demekmiş.

Osman Nuri'nin bu makalesine Rehber gazetesinde dört milletvekili *Yeni Yazı Lazım* diyerek yanıt verdi. Milletten vekillerinde söz söyleme yetkisi görmeyen Osman Nuri'nin kendisinin kimden aldığı yetkiyle Latin harflerini tartıştığı sorgulandı.⁵³ Osman Nuri, milletvekillerini de cahillikle suçladı. Hırsız olduğunu iddia ettiği Mehmet Celil'in yazdığı metni okumadan imzaladıklarını ve Bolşevik propagandalarına alet olduklarını iddia etti. Milletvekillerinin sorgusunu ise eğip bükerek yanıtladı. *Biz bu mesele hakkında dinî veya ilmî hiçbir mütalaada bulunmadık* diyerek konu hakkında görüş bildirecek makamın başmüftülük, karar verecek olanın ise vereceği oylarla millet olduğuna, Mehmet Celil'in hatalarını düzeltmek için de tarihsel açıklamalar yaptığını işaret etti. Böylece yeni harfler konusunun dinsel bir mesele olduğunda ısrarcı olurken yine kendince derin analizler yaptı, Arap harfleri ile okumanın kolay ve anlaşılır olduğunu savunmayı sürdürdü. Ecnebi matbuatının, Türkiye'nin Latin harfleri propagandası için basına yüz elli bin lira ödül dağıttığı iddiasına yer verdi. Mehmet Celil'in bu paradan ya almış, ya da almak istediği için yazı yazdığını iddia etti. Milletvekillerini de üstü kapalı olarak suçladı.⁵⁴ Dilde Türkçeleşme çalışmaları başladığında ise oğlu Ali Kemal'e⁵⁵ Mustafa Kemal şimdi de Türk dilini Yunanca kelimelerle dolduruyor, diyecekti.⁵⁶

Osman Nuri, Latin harfleri ile ilgili İntibah'taki yazılarının ardından bir buçuk yılı aşkın süre gazeteye yazı yazmadı. 14 ve 25 Kasım 1930'da ardı ardına kaleme aldığı Kızıl Kuvvet Hal-i Taarruzda başlıklı yazıları ile dönüş yaptı. Bu günlerde Bulgaristan'da Kemalistlerle anti-Kemalistler arasında yaşanan mücadele hız kazanmıştı. Kemalistler ve tabii ki Kemalist basın; Türkiye'deki devrimlerin Bulgaristan'daki Türkler arasında yayılmasına çalışıyor, bu çabalara muhafazakâr Türklerin din duygularını kışkırtarak ve vakıf gelirlerini kullanarak karşı koyan kurum ve kişilerle mücadele ediyordu. Dostluk, Deliorman, Rodop gibi Türkçe

53 "Yeni Yazı Lazım", Rehber, 9 Şubat 1929, No: 56, s. 1.

54 Şimal Yıldızı, "Yeni Yazı Kimlere ve Ne İçin Lazımdır", İntibah, 25 Şubat 1929, No: 27, s. 2.

55 Ali Kemal [Balkanlı 1900-1992] ilkokulu babası tarafında gönderildiği dedesinin yanında Filibe'de, orta öğrenimini İstanbul ve Anadolu'da tamamladı. İstanbul'da Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra İtalya'da Victorio Alfieri'de İtalyan Dili ve Edebiyatı okudu. Aynı zamanda Roma Büyükelçiliği'nde memurluk yaptı. 1922 yılında Bulgaristan'a gitti. Filibe'de yerleşti. Türk okullarında öğretmenlik ve müdürlük, Dostluk ve Çiftçi Kurtuluşu gazetelerinde başyazarlık yaptı. 1934-1936 arasında Balkan Postası gazetesini çıkardı ve başyazarlığını üstlendi. 1932'de Filibe'de Yeni Türk Lügati aldı eserini yayınladı. Başlığın altında şu ibare vardı: "Türkçede kullanılan öz ve yabancı kelimeleri havî mükemmel lügat kitabıdır". Bu eser yıllar boyu Bulgaristan Türk aydınlarının temel kılavuzu olacaktı. Sonraki eserleriyle de Türk ve Müslüman kültürüne hizmet etmeyi sürdürecektir olan Ali Kemal, 1936'de Türkiye'ye döndü. Maliye Bakanlığı'nda Milli Emlak Müdürlüğü, Hazine Genel Müdürlüğü görevlerinde bulundu. İslâm dergisini çıkardı. 1955'te emekli oldu. Ali Kemal Bey'in tavrı ile ilgili dönemsel olarak iki bilgi vardır. MAH, 1935'te onu da babasının eylemlerine ortak eden bir rapor sunarken Ali Kemal bu günlerde Türkiye lehine yayın yapan Dostluk gazetesinin başyazarıdır. Dostluk'un 69. sayısından, 195. sayısına kadar başyazarlığını yapmıştır. Acaroğlu bu dönemle ilgili şöyle diyor: "Osman Nuri'nin oğlu Ali Kemal'in başyazarlığı döneminde milliyetçi yazarlar bu gazeteye [Dostluk] yazı yazmaz olmuştu". Ancak, Oktay da "Türkiye Hükümetinin direktiflerine göre Bulgaristan'daki Müslüman Türklerinin kültürlerinin yükselmelerine ve inkişaflarına hizmet etmiş ve bu işte tamamen muvaffak olmuştur. Çıkardığı Balkan Postası gazetesi Bulgar Hükümeti tarafından kapatıldıktan sonra [...] 1936'da Türkiye'ye dön[müştür]" diyor. Bu durumda Ali Kemal Balkanlı'nın 1930'ların başına kadar babası ile aynı düşüncede olduğunu sonra Kemalist olmasa bile devrimleri benimsediğini söyleyebiliriz. Bkz. M. Türker Acaroğlu, Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği (1865-1985), Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Erdini Basım ve Yayınevi, 1990, s. 15. İ.H.T. Oktay, Bulgaristan'da Türk Basını, s. 74; "Filibedeki Türk Varlığı Nasıl Yok Edildi?", Balkanlar'ın Sesi, S. 3, 1989, s. 40-43; Ali Kemal, Yeni Türk Lügati, Temeyyüz Matbaa ve Kitaphanesi, Filibe, 1932. 56 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/B 1, Bt: 25.10.1932.

gazeteler de Türkçe ve Bulgarca yaptığı yayınlarla başmüftüyü, Nüvvab Medresesi'ni, Cemaat-i İslâmiye ve encümenlerini, evkaf müdüriyetini eleştiriyor, onlara karşı Türk devrimlerini savunuyordu. Eleştirileri de özellikle tüm bu kurumlarda söz sahibi olan Başmüftü Hüseyin Hüsnü Efendi'ye yöneliyor⁵⁷, şöyle deniyordu.

*Başmüftülük Bulgaristan Türklerinin daha adilâne, daha ahrarâne [özgürce], daha hakcuyâne [hakça] hukukuna nail olmaması için ahkâmî [hükümleri] eskimiş Mecelle'nin Kurun-u Vustâî [Orta Çağ'a özgü] düsturlarından hâlâ ayrılmıyor; dinleri, ırkları ve mazileri müşterek olan Türkiyeli Türk'le, Bulgaristanlı Türk'ün haklarını ihkak [hakkını yerine getirmek] hususunda ikiliğe sebebiyet veriyor.*⁵⁸

Osman Nuri bu mücadelede anti-Kemalistlerin sesi oldu. Türkiye'yi Bolşevizm'in yolundan gitmekle suçladı. Bulgaristan Türklerinin de o yola çekilmeye çalışıldığını iddia etti. Ona göre Bulgaristan'ı kolay yutulur bir lokma haline getirmek isteyen Rusya, Türkiye'de yaptığı gibi Bulgaristan'da da Müslümanları dininden, millî ve dinî adet ve geleneklerinden yoksun bırakmak için şiddetli bir din aleyhtarlığı akımı uyandırmış, bu akımı idare edenlerin yüzlerine taktıkları maske ise güya dünya çapında olan Türk İnkılâbı'yı. Bu inkılâbın kökünün Moskova'da olduğunu anlamayan tek bir kişi bile yokmuş. Propagandaya önem veren Ruslar, Bulgaristan'da Komünizm propagandasını Kemalizm adı altında yürütüyormuş. Osman Nuri'nin mantık çerçevesini daha iyi kavrayabilmek için sözü ona bırakalım. Şöyle diyor:

Yakın zamanlarda Bolşevikler ile münasebetlerini kat' ederek Cemiyet-i Akvam'a duhul ile Avrupa manzume-i düveliyesine iltihak etmek hususunda Türkiye'de de mütereddit bir vaziyet hadis olmuş ve hatta bu vaziyeti takviye için velev mahiyeten bir danışık döğüşü olmak üzere de Fethi Bey tarafından Serbest Cumhuriyet fırkası altında güya muhalif siyasi fırka teşkiline çalışılmıştı. Lakin Ruslar böyle bir vaziyet karşısında bu kadar fedakârlıkla elde etmiş oldukları Türk inkılâpçılarının yakasını bırakmadıkları gibi böyle reis-i cumhurdan ruhsat talep edilmek suretiyle muhalif fırka teşkili dünyanın hiçbir memleketinde görülüş ve işitilmiş olmadığından bu komedyaya Avrupa'nın da aldanmasına

57 Bilâl Şimşir şöyle yazıyor: "Türkiye'de harf devriminin yapıldığı 1928 yılında Bulgaristan Başmüftülüğü'nün başına Naip sıfatı ile Hüseyin Hüsnü Efendi adlı pek tutucu bir molla getirilmişti. Hüseyin Hüsnü (1882-1940) Efendi, Şumnu'nun Kurfallar köyünde doğmuş, [...] Şumnu medresesinde [...] İstanbul medreselerinde okumuş [...] Hürriyet ve İtilaf yanlısı bir tutucuydu. İttihat ve Terakkinin her şeyine düşmandı. Atatürkçülüğü de bir çeşit İttihatçılık gibi görüyordu. Kör partizanlığına gericiliğini de ekleyince Atatürk devrimlerine kökten karşı çıkıyordu. Bulgarlar onun bu tarafını keşfetmişlerdi ve onu Bulgaristan Türk azınlığına karşı sonuna kadar maşa gibi kullanıyorlardı. [...] seçimle değil, Bulgar hükümetinin tepeden inme kararıyla bu makama getirilmişti. Seçimle işbaşına gelmiş Türk okul encümenleri dağıtılınca, Bulgaristan Türk okulları Hüseyin Hüsnü Efendi ve yandaşlarının kontrolüne geçti. Hüseyin Hüsnü Efendiye 'Dini İslâm Müdafileri Cemiyeti' adlı bir de örgüt kurdurdu. Onun da kıskırtmasıyla 1935'te Türk okullarında yeniden eski yazıya dönüş başladı" Şimşir, Türkiye elçisinin defalarca şikâyet etmesine, Dışişleri Bakanlığının tüm müdahalelerine karşın Hüseyin Hüsnü'nün bu makama bırakıldığı, 1936'da görevden alındığında ise ödüllendirilerek Türk azınlık okulları Başmüftülüğüne atandığını da ekliyor. Bkz. Bkz. Bilâl N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri, s. 153-156. Pravadi-Kuştepeli öğretmen Fikri Yalçınar de anılarında "İnkılapçı kültürü baltalamak ve Türk gençliğini susturmak yolunda Bulgar hükümeti ile iş birliği eden o devrin Başmüftüsü Kurfalarlı Hüseyin Hoca, elinden geleni yapmaktan çekinmiyordu. Kemalizm inkılaplarına uyan, bu inkılapların yayılmasına çalışan gençliğe dinsiz damgası vuruyordu" diyor. Bkz. Osman Keskiöğlü, Bulgaristan'da Türkler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1985, s. 22.

58 "Altın Ordu", İntibah, 12 Aralık 1930, No: 68, s. 1. Osman Nuri, daha sonra kendi gazetesinde de yayınlanan bu alıntıyı değiştirerek kullanmayı tercih etmiş, hakcuyâne hukukuna nail olmaması yerine hakcuyâne şer'i hukukuna nail olması şeklinde vermiştir. Bkz. "Kızıl Kuvvet Hal-i Taarruzda", İntibah, 14 Kasım 1930, No: 66, s. 3.

ihimal verilemezdi. Ezcümle ihtilal [yani Bolşevizm] âlim[bilim insanlarının] fikri ile propagandanın devamına karar verildikten sonra İstanbul gibi mevki-i coğrafiyesi itibarıyla Avrupa, Asya ve Afrika'nın kilidi mesabesinde bulunan bir merkezi elden kaçırmamak onlar için zaruri idi. Ne yaptılar, ne yaptılarsa Türkiye'yi bir daha tamamen kendi kucaklarına atılmağa mecbur ettiler. Tevfik Rüştü Bey Moskova'ya gitti. Eski dostluk evvelkisinden daha sağlam bir kazığa bağlanmak sureti ile teyit edildi. Bunun üzerine pek tabiidir ki Bulgaristan'a başka yoldan girmeğe muvaffak olamayan Komünizm propagandalarına Türk gençliği arasında Kemalizm etiketi altında revaç verildi.⁵⁹

Osman Nuri'ye göre bu kızıl propaganda Bulgaristan'da oluşturulan Altın Ordu Cemiyeti⁶⁰ aracılığı ile yapılmış, cemiyetin yardım amacı güttüğü söylenilerek asıl niyeti gizleniyormuş. Rodop, Deli Orman ve Dostluk gibi ancak yılda birkaç kez çıkarılabilen gazeteler Türkiye tarafından satın alınıp sahiplerine bol paralar verilerek düzenli olarak çikmaları sağlanmış ve şimdi bu gazeteler hep bir ağızdan Bulgaristan Müslümanlarının din ve kutsallarına saldırıyor, namus ve onurlarına leke sürmeye çalışılıyor. Hainlerin hedefinde din ve fen bilimlerinde birçok genç aydın yetiştiren Nüvvab Medresesi ile başmüftünün yardımcısı Hüseyin Hüsnu Efendi varmış. Onu düşürüp cahil bir ajanı yerine getirmek istiyorlarmış. Bu hainlerin Müslümanlıkla ilişkisi de yokmuş. Onları Müslümanların başına bir bela gibi musallat eden Bolşevizm maşalarının amacı da zaten Müslümanlığı yok etmekmiş. Şu cümlelerin hedefi de sanırım Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'di Yahudi gibi hem vuruyorlar, hem de ne vuruyorsun diye bağırıyorlar. Çünkü meşhur Selanik Yahudilerinden ders-i melanet alıyorlar.⁶¹

Osman Nuri, Altın Ordu Cemiyeti'nden H. Ahmet'in söylemlerini de uzun uzun eleştirdi. H. Ahmet'i Türkiye'nin ajanı ve beslemesi olarak tanımladı. Bulgaristan Türklerinin Türk Medeni Yasası'nı benimseme isteğine karşı çıktı. Bulgaristan'da Bulgar yasalarının geçerli olduğuna işaret etti. Türklerin azınlık muamelesi görmediğini, cins, mezhep ayırt etmeksizin yasanın kendilerine bahsettiği her türlü hukuka sahip olduklarını vurgulayarak Bulgar hükümetine destek verdi H. Ahmet'in Latin harflerine karşı çıktığı için eleştirdiği başmüftüyü, Türkiye'de üç yıldır bilime, insanlığa dair tek bir eser verilmediğini iddia ederek savundu.⁶² Latin harflerini de Rus propagandasının bir ürünü olarak gördü. Rusların Asya Türklerine, Tatarlara, Gürcülere, Ermenilere, Azerbaycanlılara zorla bu harfleri kullandırdığı, şimdi de Bulgaristan Müslümanlarını hedef aldığı gibi bir iddia ortaya attı.⁶³

59 "Kızıl Kuvvet Hal-i Taarruzda", İntibah, 14 Kasım 1930, No: 66, s. 3.

60 Bu cemiyet Şumnu eşrafından Hacı Ali Topuz'un oğlu Hüseyin'in Almanya'da tıp eğitimini tamamlayıp 1927 yılında Şumnu'ya dönmesi üzerine kurulmuştur. Almanya'da gençlerin nasıl çalıştıklarını, millete nasıl hizmet ettiklerini gören Hüseyin Bey, Bulgaristan Türkleri arasında milli kültürü geliştirip yaşatacak bir dernek kurmayı düşünmüş, lise ve yüksel öğrenim gören kişilerle konuşup anlaşmış ve Altın Ordu Cemiyeti'ni kurmuşlardı. Derneğin siyasi hiçbir amacı yoktu. Ancak İntibah'ta Osman Nuri'nin yazıları nedeniyle dernek gözden düşmüş, adının Altın Ordu olması suç olmuş, doğmasıyla ölmesi bir olmuş, şube açamadan kapanmıştı. Dr. Hüseyin Bey şöyle diyordu: Resmi makamlara derneği Altın ordu adıyla takdim şekli yüzünden daha başlangıçta takibata maruz kaldık. Derneğin amacı Bulgaristan Türk'ünün milli, dini, tarihi varlığını korumaktır. Bunun için gerekli tarihi, etnografik belgeleri arayıp bulmak ve muhafazasına çalışmak. Milli ve dini abidelerimizin, camii, mektep, terbiye ocağı, türbe [...] incelenip tespiti, korunmasını sağlamak, mahalli dil ve lehçeleri toplamak, masal ve atasözleri derlemek, gelenek ve adetleri incelemek, folklor araştırmaları yapmak... Bizi yanıls gösterdiler. Bkz. Osman Kesioğlu, Bulgaristan'da Türkler, s. 124.

61 "Kızıl Kuvvet Hal-i Taarruzda", İntibah, 14 Kasım 1930, No: 66, s. 3.

62 Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, "Kızıl Kuvvet Hal-i Taarruzda", İntibah, 28 Kasım 1930, No: 67, s. 4

63 Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, "Çizgisiz Bir Karikatür Daha", İntibah, 15 Ekim 1930, No: 64, s. 2.

H. Ahmet'in *Kara Kuvvet* adlı bir cemiyetten bahsetmesi, bununla mücadele edeceğini ilan etmesi ise Osman Nuri'yi adeta çileden çıkardı. Milli Âmale Hizmet [MAH]'in raporlarına göre Kara Kuvvet adlı cemiyet, Bulgar ve fanatik Müslümanlar tarafından kurulmuştu. Osman Nuri ile oğlu Ali Kemal'in de üyesi bulunduğu bu cemiyet, Kemalist Türk gençlerini Bulgar hükümetine ağır suçlamalarla ihbar ediyordu. Bulgaristan Hükümeti'nce son derece serbestlik ve yetki ile donatılan cemiyet üyeleri ondan aldıkları güçle doğrudan doğruya ve açıkça Türkiye aleyhinde çalışıyor, okullarda Arapça öğretimini destekleyip, Türkçe okumak isteyenleri cezalandırıyorlardı.⁶⁴ H. Ahmet de makalesinde bu gerçeklere dikkati çekmişti. Osman Nuri ise *Kara Kuvvet* diye anılan anti-Kemalistleri, *din taraftarânı* olarak andı. Din taraftarlarının her zaman var olacağını, zira davasının hak, dayandığı gücün hakikat olduğunu, saldırgan değil, herkesin hukukuna ve inancına hürmetkâr bulunduğunu belirtti. Ardından da tecavüze tecavüzle karşılık verileceğini vurgulayarak Serbest Cumhuriyet Partisi'ni andı ve İzmir'de yaşanan olayları hatırlattı.

*Din taraftarânı [...] tecavüze tecavüzle mukabele eder. Mukabele-i bilmisil hem kanunun, hem de şeriatın mesag gösterdiği [izin verdiği] ahvaldendir. Halkı dininden, an'anât ve mukaddesatından öyle hemen vaz geçireceklerini zannedenlerin İzmir vukuatı açık havada yıldırım gibi tepelerine inmiştir. Bu biçare beyinsizin hiç olmazsa Türkiye'de cereyan eden bu son hadisattan ders-i ibret alması icab ederdi.*⁶⁵

Sonra hakaretlerini sıralayarak bilindik suçlamaları yineledi.

Sen öyle bir beyinsizsin ki Bulgaristan'da din-i İslâm'ın mümessili bulunan bir baş müftünün dinsizler ile el ele vererek dinsizlik inkılabına taraftarlık edebileceğine aklınca ihtimal veriyorsun. Sen öyle tepesinden vurulmuş bir hastasın ki gözlerin hemen her yerde bir sultan, bir halife görüyor, kendi jurnalciliğini hasta dimağının aksi tesiri ile hâsıl olan bir galat-ı rüyet halinde haşa müftüler tarafından irtikâp edilmekte olduğunu zannediyorsun...

Osman Nuri, H. Ahmet'i ve üyesi bulunduğu Altın Ordu Cemiyeti'ni de cemiyetin ismi ile vurmak istedi. Ortaya attığı şu iddia ile cemiyetin saygınlığını hedef aldı.

*Söz aramızda kalsın ama sen bu Atın ordu adının nereden ve ne için geldiğini acaba biliyor musun? Altın Ordu Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci Han'ın İran'ı, Turan'ı, Çin'i, Horasan'ı ve Rusya'yı yağma ederek oradan gasp ettiği azîm servet ile Rusya'da kurduğu kaçak devletin ismidir. Bu asırda sizler de acaba hangi memleketi yağma etmek suretiyle bu nama kesb-i ihtikak etmeği [hak kazanmayı] kuruyorsunuz? Bulgaristan'daki evkaf-ı İslâmiyeyi değil mi? Lakin avucunuzu yalayınız!*⁶⁶

Osman Nuri, İntibah Türkiye'nin girişimleriyle 1 Kasım 1931'de kapatılınca mücadelesine Dostluk gazetesinde devam etti. Zira 1925'te anti-Kemalist olarak yayın hayatına giren Dostluk, üç yıl sonra Türkiye'den aldığı ödenekle Kemalist olmuş, 1931 yılı sonunda Türkiye bir mali yıldan diğerine geçerken ödeneksizlik yüzünden haracını veremeyince Cemaat-i

64 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 2/C 7, Bt: 5.6.1935.

65 Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, "Çizgisiz Bir Karikatür Daha", İntibah, 15 Ekim 1930, No: 64, s. 2

66 Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, "Kızıl Kuvvet Hal-i Taarruzda", İntibah, 28 Kasım 1930, No: 67, s. 4.

İslâmiye'den beslenmiş, 1932 yılından itibaren yeniden anti-Kemalist olmuş, Osman Nuri'yi de yazı kadrosuna eklemişti.⁶⁷ Ancak Türkiye de gazetenin peşini bırakmamıştı. Kasım 1932 tarih ve 209 numaralı sayısında Osman Nuri, Türk'ü, Türklüğe Satan Kim? başlığı ile bir makale yayınlayınca Türkiye'nin müdahalesi geldi. Bir yıl önce benimsedikleri saldırgan tutum nedeniyle Açık Söz'ün ve İntibah'ın kapatılmasını sağlayan İçişleri Bakanlığı aynı gerekçe ve rejimin güvenliği için Dışişleri Bakanlığ'ından ilgililerin dikkatinin çekilmesini ve gazetenin kapatırılması için gerekli girişimlerin yapılmasını istedi.⁶⁸ Sofya Elçiliği Bulgar Hükümeti nezdinde girişimleri başlatırken Osman Nuri, Rodop gazetesine verdiği yanıtla yazmayı sürdürdü. Zira Rodop, Filibe'deki Muallimler Birliği'ni hedef almıştı. Osman Nuri'nin oğlu Ali Kemal de Muallimler Birliği üyesiydi. Rodop, Birliğin okullarda Türk devriminin yankı bulmasına engel olduğunu iddia edince, Anti-Kemalist Dostluk, Birliğin merkez heyetini savunmuş, buna karşı Rodop da Türk Muallimi başlıklı yazı ile ona yanıt vermişti.⁶⁹ Duman⁷⁰ takma adı ile kaleme alınan bu yazıda pedagojiden ve gereklerinden bahsedilmiş, ardından bugünün Türk muallimi yalnız talim, terbiye muallimi değil, evvela mefkûre ve inkılâp muallimi, ondan sonra tâli derecede terbiye ve tedris muallimidir. Bugünün Türk muallimi Türk'ün muazzam inkılâplarını, saiklerini [nedenlerini], esbâbı mucibesini [gerekçesini] söylemeden, anlatmadan geçemez denilmişti. Duman, aynı zamanda okullarda okutulması gereken kitapların Türk devrimini ve Kemalizm'in ruhunu temsil etmesini, aksi düşünceleri savunan kitapların ya da yazarların okullara sokulmamasını da istemiş, bu arada Osman Nuri'yi yanlış olarak Sevri imzalamakla suçlamıştı. Osman Nuri de işte bu makaleye uzun bir başmakale ile yanıt verdi.⁷¹ Millî ve dinî terbiyeyi kaldırıp atarak okulların birer komünist propaganda ocağı haline getirilmek istendiğini, böylece Bolşevik propagandası yapıldığını savundu. Bahsedilen pedagoji yönteminin Rusya'yı baştanbaşa insan kanına boğduğunu iddia etmekle kalmadı, Türkiye'yi de işaret etti. Duman'ın, aldığı beş on bin leva karşılığında Bulgaristan'daki Müslüman okullarını Kemalizm etiketli Bolşevizm harsına cevelangâh yapabilmek ümidiyle çabaladığını söyledi. Hiçbir ülkenin kendi sınırları içinde yabancı kültürlerin yerleşmesine ve gelişmesine izin vermeyeceğini söyleyerek Bulgaristan'ın güttüğü azınlık politikasına destek verdi. Bulgar hükümetinin azınlık okulları üzerinde denetim hakkının a'zamî olduğunu ve Kemalizm'in Türk okullarına giremeyeceğini savundu. Şöyle diyordu:

Takanoğlu, Bulgaristan Müslümanlarının evlatlarına hangi mefkûreyi, hangi inkılâpçılığı aşılamağa Türk muallimini vazifeten mecbur addediyor? Türk'ün dinini, devletini, tarihini, yaşayışını, yazısını ilh. an'anât ve mukaddesatını ta temelinden yıkıp yok ederek onu bugün Nasrettin Hoca'nın leyleğine⁷² çeviren

67 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/C 5, Bt: 2.2.1933.

68 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/B3, Bt: 19.11.1932; Bn: 1/B 14, Bt: 18.12.1933.

69 Osman Nuri, yer yer alıntı yaptığı bu makalenin 110 nolu Rodop gazetesinde yayınlandığını belirtiyor. Bkz. Osman Nuri (150), "Beyaz A'faklarda Kırmızı Duman-Takanoğlu'nun Asıl Maksadı Meydana Çıkdı", Dostluk, 16 Aralık 1932, No: 213, s. 1.

70 Duman, Filibe'de yayınlanan Rodop gazetesinin sahibi Mehmet Lütfü Takanoğlu'dur. Gazetesini 1 Nisan 1929'da Kırcaali'de çıkarmıştır. 26 Aralık 1931-31 Mayıs 1934 tarihleri arasında Filibe'de yayınlanmıştır. Türkiye'yi yılmadan savunmuş, Türklerin haklarını müdafaa etmek pahasına Bulgar Hükümeti'ne karşı da cesur yazılar yazmış, gazete Bulgar Hükümeti'nin baskısıyla kapatılmıştır. Mehmet Lütfü Takanoğlu daha sonra Edirne'ye gelerek yaşamını burada geçirmiştir. Bkz. İ. H. T. Oktay, Bulgaristan'da Türk Basını, s. 138.

71 Osman Nuri (150), "Beyaz A'faklarda Kırmızı Duman-Takanoğlu'nun Asıl Maksadı Meydana Çıkdı", Dostluk, 16 Aralık 1932, No: 213, s. 1.

72 Nasrettin Hoca'nın leylek fıkrası şöyle: Hocaya yolda buldukları bir leylek getirmişler. Daha önce hiç leylek görmemiş olan Hoca, uzun gagası ve bacaklarını çok yadırgamış. Tutup bir güzel kesivermiş onları. Sonra da yüksekçe

kızıl inkılâbı mı? Takanoğlu Bulgaristan'daki Müslüman mekteplerinin bir ecnebî harsına propaganda ocağı haline konmasına hangi hükümetin müsaade edeceğini zannediyor? O, sarhoşlukla Bulgaristan'ı Ankara'ya tâbi yahut da böyle bir muallimi yakasından tutup hududun öte tarafına atmaktan aciz mi sanıyor? Bilhassa Bulgaristan'daki Türk mekteplerinin Türk mektebi sıfatıyla değil, Müslüman mektebi namı ile hakk-ı beka-yı kanuniye malik olduklarını ve bunun netayicini düşünebilir mi?

Osman Nuri, Takanoğlu'na meydan okudu: *Sen bu makale ile bana, oğlum Ali Kemal'e ve Filibe'deki Muallimler Birliği Heyet-i Merkeziyesine saldırdığın asıl maksadını ortaya koydun. [...] Fikrinin eri isen meydana çık! Öyle topal köpek gibi uzaklarda, dumanlar arkasında çömeliş de oradan havlama!!!*. Haklı olarak Sevr'i kendisinin imzalamadığına işaret ederken de Ankara'yı anmadan edemedi. Sevr'in, hatta Lozan'ın imzalanmasına neden olanlar, *gözleri kör olasıca* Ankara yaranıymış. Sevr ile Lozan arasında da fark yokmuş, Lozan Antlaşması kötünün iyisiymiş. İki antlaşmayı madde madde karşılaştırmak gerekiyormuş. Millet ancak o zaman *kendisine yıldızlı bir hap gibi yutturulmuş olan Lozan Muahednamesi'nin* gerçek yüzünü anlayabilecekmış.

Osman Nuri bu çıkışları ile Bulgaristan'ı savunup Türkiye'ye saldırırken, Bulgar hükümeti onu korudu. Türkiye'nin; Dostluk gazetesinin Mehmet Ali'nin Demokrat Fırkası'nın yayın organı olduğuna ve Osman Nuri'nin yazılarıyla onu desteklediğine dair suçlamalarına Bulgar Hükümeti, 27 Aralık 1932 ve 10 Ocak 1933 tarihlerinde Sofya Elçiliği'ne verdiği iki yanıtla itiraz etti. *Dostluk gazetesinin Demokrat Fırkasının nâşir-i efkârı süsünü takınmasının doğru olmak şöyle dursun, gülünç olduğunu, bahsedilen Osman Nuri imzalı yazının varlığını yeni haber aldıklarını, durumun tekrar etmemesine özen göstereceklerini söyledi, dolayısıyla Türkiye'nin kapatma isteğini geçiştirdi. Dostluk da yayın politikasını değiştirmede. Bunun üzerine Türkiye ikinci bir girişim daha yaptı. Bulgarlar bu başvuruya da gazetenin sahibinin [yani Tahir Nuri'nin] Bulgar tebaası olması dolayısıyla (Açık Söz) Gazetesine yapıldığı gibi cezri harekette bulunamamakta iseler de, önceden yaptıkları gibi tekrar tembihte bulunacaklarını söylemekle yetindiler.*⁷³ Osman Nuri saldırmayı sürdürünce Türkiye bir kez daha müdahale etti. Gazete yine kapatılmadı ama Osman Nuri'ye on beş gün hapis cezası verildi.⁷⁴

Osman Nuri yıllar sonra İskenderiye'de yaşayan firari Dr. Selahattin Ali'ye yazdığı bir mektupla on beş yıldan beri yaşadığı Şumnu'da *Hocalar Birliğini* Kemalizm'e karşı nasıl desteklediğini açıkladı. Mücadelesini başarıya ulaştırabilmek için hükümet nezdinde maddi ve manevi kuvvet ve nüfuzunu kullanarak *Din-i İslâm Müdafileri Cemiyeti* adında bir cemiyet kurduğunu, hocaların haklarını *ateş makaleleri* ile savunduğunu ve Kemalizm'in zararlı tutumlarını Bulgar ileri gelenlerine kalemi ile anlattığını vurguladı.⁷⁵ Bulgarların, Türk okullarını Kemalizm'in etkisinden kurtarmak amacıyla Başmüftü Hüseyin Hüsnü Efendi'ye kurdurttuğu Dini İslâm Müdafileri Cemiyeti'ni sahiplenerek bu cemiyetle bağıni da ortaya koymuş oldu.

bir yere koymuş. Karşısına geçmiş. Yaptığı işten memnun, seslenmiş: -Bak şimdi kuşa benzedin.

73 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/C 5, Bt: 2.2.1933.

74 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/C 7, Bt: 17.7.1933.

75 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/E 6-1/E 7.

1-Sürgünde Örgütsel Çalışmaları

Balkanlardaki muhaliflerin önde gelenlerinden olan Osman Nuri, yalnızca yazıları ile Türkiye'yi hedef almadı. Balkanlar'da, Avrupa ve Ortadoğu'da Türkiye muhaliflerinin kurduğu cemiyetlere, örgütlere, toplantılara da katıldı. Bu nedenle Yunanistan'a özellikle Batı Trakya'ya sık sık seyahatler yaptı. Milletler Cemiyeti'nin 17 Ocak 1930'da ülkeleri dışında yaşayan siyasi göçmenleri destekleme kararı almasının ardından Yüzellilik Yeşilizâde Aziz Nuri'yi de yanına alarak Paris'teki arkadaşları ile birlikte yani Mehmet Ali grubuyla örgütlenmeye gittiler. Yunanistan'daki *Terk-i Siyasi Milletçileri* adına merkezi Selanik'te olmak üzere bir kongre düzenleyip, idare heyeti üyelerini belirlediler. Ardından da Atina'daki Milletler Cemiyeti temsilciliğine resmi başvuru yaptılar. Cemiyet, bir heyet oluşturdukları takdirde kendilerine mali yardımda bulunulabileceğini söyleyince harekete geçtiler. Dr. Max Haber ve Marsel Pion'dan aldıkları yardımla Commission Consultative adı ile bir *Milletçiler Heyeti* oluşturuldu. Paris'te bir kongre düzenleme kararı alarak hazırlıklara başladılar. İşte tam bu sırada Paris'te bulunan Mehmet Ali eşit koşullarda çıktıkları bu yolda lider olduğunu iddia etti, maddi yardımın onun aracılığı ile dağıtılması gerektiğini dillendirdi. Çetin bir kavga başladı. Osman Nuri ve arkadaşları, Mehmet Ali'nin *mali yardımı* duyunca liderliğe soyunduğunu söyleyerek Paris'teki mültecileri temsil eden Nansen Ofisi yetkililerine ardı ardına telgraflar çekti. Mehmet Ali'nin dolandırıcı olduğu, muhaliflerin onu başkan ya da temsilci olarak görmedikleri vurgulandı. Ardından da Mehmet Ali'nin hamleleri geldi. Paris'te onları karalamakla yetinmedi, Romanya, Batı Trakya ve Bulgaristan'da çıkan gazetelerle onlara savaş da açtı. Osman Nuri ve arkadaşlarına verilecek yardım suya düşerken, Mehmet Ali'nin Paris'teki bağlantıları güçlü çıktı, yardımı o aldı.⁷⁶

Osman Nuri'nin, Taşnak Ermenileri ve Bulgaristan'daki Faşist örgüt Trakya Teşkilatı ile de sıkı bağları vardı. 1932 yılı Mart ya da Nisan ayında Türkiye firarilerinin de katılımıyla Yunanistan'da yapılan genel kongreye o da katıldı. Dikkat çekmemek için Makedonya Komitesi binasında düzenlenen kongrede Taşnak delegesi Profesör Tutamyantz ile Jeneral adını kullanan Taşnakların Bulgaristan başkanı Kirkoryan da hazır bulundu. Hedef Türkiye idi. Türkiye'ye karşı ortak bir hareket yapmak ve idare etmek konusunda görüş birliğine varıldı.⁷⁷

Osman Nuri, Balkanlardaki hemen tüm Türkiye karşıtları gibi Türkiye'nin ancak kurulacak güçlü örgütlerle ortadan kaldırılabilmesine inanıyor, ancak bu örgütlenmeyi yapacak mali destek bulmakta sıkıntı çekiyordu. Bu nedenle devrik Hanedan üyelerine de kızgındı. Aziz Nuri'ye gönderdiği mektubunda onlardan kimseyi tanımadığını ve vatan için bir şey beklemediğini söyledi. *Para verip teşkilat halinde bizi yaşatması gerekirken kendi keyif ve sefahatleri için milyarlar feda ediyorlar dedi. Vatan için tek bir girişimde bulunmadıkları için eleştirdi. Öfkesi yalnız Hanedan üyelerine değildi. Türkiye'den kaçıp Bulgaristan'a geldiğinde uzun süre dostluk ettiği Arif Oruç'a da komünistlerle ittifak yaptığı için kızgındı. Gazetesi Yarın'ın Türkiye Amele Fırkası adı altında gizlenen komünist teşkilatın yayın aracı olduğunu anladıktan sonra tüm ilişkisini kesmişti. Kuşkusuz bunda Arif Oruç'un*

76 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/A 6-7-8-9, Bt: 7.8.1932. [Osman Nuri, İşkenceci Adil, Tarikatı Salâhiye-i İslâmiye bendelerinden Enmansur Eskişehirli Hoca Mehmet imzalarıyla Kiraz Hamdi'ye yazılan, Kiraz Hamdi'nin de 686 kod adı ile Türkiye'ye gönderdiği mektup]

77 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/A 5, Bt: 2.8.1932.

Mehmet Ali'nin gazetesinde bazyazar olmasının da etkisi vardı. Arif Oruç gibileri vatan için Mustafa Kemal kadar tehlikeli diyordu. Ciddi iş görecek kimseyi bulamadığını söyleyen Osman Nuri, yararlanmak için ufak tefek Çerkeslerden başka kimseyi bulamadığından yakınıyor, parasızlıktan dolayı onlarla da ilişkiye geçip bir iş yapamadığından şikâyet ediyordu.⁷⁸

1933 yılı içinde *Kurtuluş* adı ile bir parti kurduğunu, Burgaz'dan Ziya Efendi adlı bir dostuna gönderdiği mektuptan anladığımız Osman Nuri, partisinin İttihatçı, İtilafçı, Kemalist ayrımı gütmediği gibi, din ve milliyet *esirliği* de yapmadığını belirtti. İntikam siyasetinden de uzakmış. *Gelen gideni ezmeye kalkarsa, zaten memleketimizde nadir bulunan kıymetli adamları mahvederek vatani kendi elimizle yıkmış oluruz ki, o vakit bizim de bugünkü Kemalistlerden bir farkımız kalmaz* diyen Osman Nuri ve partidaşları; geçmiş tarihini hükümüne bırakmış, zarara uğrayanların haklarını mahkemelerde aramasını istemiş, kendilerine yapılan her şeyi unutarak geçmişin üzerine sünger çekmiş. Bu nasıl bir süngerse artık Türkiye'ye, Mustafa Kemal'e karşı duyduğu kini ve bu kinle savurduğu uydurmacaları emememiş. Şöyle diyor Osman Nuri:

Bugünkü Kemalist hükümeti artık devam edemez. Bugün memleketin fikren, ahlaken, iktisaden iflas etmiş olduğunu orada yaşayan bütün halk anlamıştır. Bundan başka Dörtlü İttifakı oluşturan İtalya tarafından takip olunan saf Anadolu'nun derece derece bir İtalya sömürgesi haline konulması için İzmir ve Antalya işgal edilmiştir. Bu havalı İtalya'nın genel savaşa katılması için vaktiyle İtilaf Devletleri tarafından İtalya'ya arz edilmiştir. Yunanlıların işgali, İtalya'nın büyüyüp zenginleşmesini kendi zararına olarak gören Fransa ve İngiltere tarafından düşünülmüş bir önlemdir. [...]

Mustafa Kemal bu işgale de razıdır. O'nun zaten Akdeniz'de, Adalar denizinden, sahilden içeriye doğru yüz mil mesafede bulunan kasabalara yüz bin İtalyan göçmeninin işgalini destekleyen bir anlaşması da vardır. Bu anlaşma imzalandığı ve karşılıklı olarak verildiği halde ordunun karşı koymasına nedeniyle kuvveden fiile çıkarılmamıştır. [...]

Mustafa Kemal Hükümeti Anadolu hareketinde [...] ne dinî ne de vatanî hiçbir dayanağa sahip değildir. Dinî hayatı mahvedilmiş birinden, vatan hayatı adına hiçbir şey oluşturamamış olan bir halktan hiçbir direniş beklenemez. Bundan dolayıdır ki, Mustafa Kemal bugün hükümet mevkiinden çekilse de, o mevki bizlere bıraksa, tarih önünde sorumluluk korkusu bizi, hükümeti ele almaktan men eder. Zira Balkan Savaşı'nda da böyle olmuştu...

Ancak [...] uyanık ve teşkilatlı bulunmamız gerekir ki, memlekette gerçek bir hürriyet ve demokrasi esaslarına sahip kuvvetli ve milli bir hükümet kurulabilsin. Çıkaracağımız gazete ile amacımız halka, nereye gidildiğini anlayabilecek olana, doğru yolu göstermektir.⁷⁹

Bu son cümleden de anlaşıldığı gibi amacı çıkarmayı planladığı yeni gazeteye sermaye bulmak olan, bu nedenle de *mutaassıp* Ziya Efendi'nin duygularına hitap eden Osman

78 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/E 11-1/E 12, Bt: 15.8.1936.

79 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/D 2-1/D 3, Bt: 28.7.1933.

Nuri, Kemalist hükümetin kendiliğinden devrilmeye mahkûm olduğunu iddia etti. Şeyh Sait ve Menemen isyanlarını da kanıt olarak sundu. Bu isyanların *kesinlikle dışarıdan gelen bir etki ile yapılmadığını, doğrudan doğruya Türkiye'deki istibdadın doğurduğu bir sonuç* olduğunu iddia etti. Şöyle diyordu:

Her memleket suçluları hakkında ceza kanunları uygular. Fakat dört beş cahil dervişin yaptığı hareketi vesile sayarak birçok ruhani kimseleri cezalandırmak, Rusya'daki Bolşeviklerin ruhani sınıfı söndürmek ve imha etmek için aldığı önlemlerden başka bir şey değildir.⁸⁰

Dr. Selahattin Ali'ye yazdığı mektupta ise derme çatma milliyetlerden bir Fransız milleti yaratan Fransa krallarının tüm eziyet ve keyfi tutumlarını hoş gördüğünü, Mustafa Kemal rejimi de Türkiye'de bunu başarabilseydi, kendi adına uğradığı tüm maddi ve manevi zararlara rağmen O'nu affedebileceğini söyledi. *Kim bilir talih belki de Türk milletini islah için Mustafa Kemal'i meydana getirmiş ve eylem yaşatıyor* dedi. Türkiye'nin sürgün ettiği muhaliflerden de içerde kalanlardan da hoşnut değildi. *Sanki muhalif diye Mustafa Kemal hükümetinin hudud-u millî haricine çıkarmış olduğu bu adamları kavun gibi (Haşa minhuzur) koklayarak seçmişler de dışarıya atmışlar. Bunlar hakikaten ele alınacak kimseler değil. [...] Belki de bu milletin içeride kalanları da aynı derecede ahlaken tefessüh etmiş olsa gerekir,⁸¹* diyordu. Bulgaristan'daki Kemalistlerden de hâlâ son derece rahatsızdı. Hatta onları Bulgar Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Gaspodin Muşanof'a da jurnalledi. Osmanlı zamanında Bulgaristan'a göç eden *sekiz yüz aileyi* dinsiz Kemalist diye tanımlayıp Bulgaristan için zararlı olduklarını savundu. Geri kalan Müslümanların ise *temiz Bulgar kanlı* olduğunu vurguladı.⁸² Deliorman'daki Türklere de rahatsızdı. Kırcaaliler'den umutluydu ama.. Kırcaali Mektebi müdürü olan oğlu Ali Kemal'e yazdığı mektupta; *onları muhakkak ele almaya çalış. Hüsnü hizmetinle kendini tanıttır. Halkın takdirini kazan. İleride o muhitten bir ümidimiz olabilir... Yoksa Deliormanlılar daima eti ile tegaddi ettikleri manda .... gibi herifler. Onlara asla istinat edilemez.⁸³* diyordu.

Osman Nuri yazılarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlık yolunda attığı adımları 1938 yılına değin kıyasıya eleştirdi. Kurduğu ya da katıldığı örgütlerle dinsiz olarak andığı Kemalist Türkiye'yi yok etmek için var gücüyle çalıştı. Af söylentileri ile bocalamaya başladı. Kısa süre sonra da affedilmenin yollarını aradı.

2-1938 AFFI VE ÜLKEYE DÖNÜŞÜ

Osman Nuri, Yüzelliliklerin affını öngören 1938 Af Yasası'ndan yararlanarak Türkiye'ye dönmüştü. Afla ilgili tasarı Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün arzusu üzerine Celal Bayar Hükümeti tarafından hazırlanmış, Haziran'ın ilk haftasında Münir Çağıl'ın [Çorum] başkanlığındaki Adliye Encümeni'nce incelenmeye başlanmıştı. Gerekli gördüğünde İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya ile Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun görüşlerini de alan Encümen, esası değiştirmeyecek küçük değişikliklerin ardından tasarıyı onayladı.⁸⁴

80 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1 /C 12.

81 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/E 6.

82 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/C 8; Bt: 9.2.1931.

83 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/B 1; Bt: 25.10.1932.

84 "Af Projesi Meclise Gidiyor", Cumhuriyet, 2 Haziran 1938, s. 1-7

27 Haziran 1938’de milletvekillerine dağıtılan tasarının⁸⁵ TBMM’deki görüşmelerine 29 Haziran’da başlandı. Tasarının geneliyle ilgili pek çok milletvekili söz aldı. Karşı çıkanlar olduğu gibi, Türk rejiminin artık yerleşmiş olduğu vurgusu ile affı destekleyenler de oldu.⁸⁶ Son sözü alan Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu Yüzelliliklerin ihanetlerini sıralayan milletvekillerine hak vermekle birlikte, onların çocuklarını düşündükleri için tasarımı hazırladıklarına işaret etti.⁸⁷ Bakanın açıklamalarının ardından o gün yapılan oylamada yasa tasarısı 324 milletvekilinin oyları ile kabul edildi.⁸⁸ Böylece Lozan’da imzalanan 24.7.1923 tarihli Genel Af Beyanname ve Protokolü’nde bahsedilen yüzelli kişilik listede isimleri yazılmış kişiler affedilmiş oldu. Bununla birlikte yasa, ülkeye dönen Yüzellilikleri sekiz yıl süresince kamu haklarından yoksun bıraktı.⁸⁹ Af Yasası 16 Temmuz 1938 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁹⁰

Osman Nuri, daha kamuoyunda af söylentileri yayılmaya başladığında İskenderiye’de yaşayan sırdaşı Dr. Selahattin Ali’ye başvurdu. Yazdığı mektupla af hakkındaki düşüncelerini almak istedi. Zira endişeleri vardı.

*Affin umumî olacağı uzaktan uzağa işitiliyor. Olursa şayet, siz ne düşünüyorsunuz? Bu adamlara güvenip gitmek uygun olur mu? Ben kendi hesabıma bunlara güvenemeyeceğim. Çünkü Ruslar da böyle yaptı. Gidenleri ıstıragadan [ustura?] geçirdiler. Berikiler de Rusların yaptıklarını taklit etmekten başka bir şey yapmıyorlar.*⁹¹

Bu olumsuz düşüncelerine karşın Osman Nuri aften hemen sonra ülkeye dönmek için Varna Konsolosluğu’na başvuru yaptı. Konsolosluktan verilen 16 Ağustos 1938 tarihli pasaportla eşi Lütfiye, kızları Hüsniye ve Bedia ile 11 Eylül 1938 günü İstanbul’a geldi, Sirkeci’de Karesi Oteli’ne yerleşti.⁹²

Ülkeye döner dönmez gerçeklerle de yüzleşti; geçim sıkıntısı, düşündüğü başlıca konu oldu. Bu nedenle İçişleri ve Adalet bakanlıklarına yazdığı mektuplarla yirmi beş yıllık memur olduğunu hatırlatarak affın kendisini sekiz yıl boyunca devlet memuriyetinden ve emeklilik hakkından yoksun bırakmasını eleştirdi. Geçmişe dönüp, kendini aklamaya çalıştı: Memuriyet hayatı boyunca lekelenmemiş, siyasetle uğraşmamış. Ayrıcalık kaymakamı iken Millî Mücadele’de ilk kurşunu kendisi atmış, dönemin hükümeti ateşkes emri vermesine karşın ateşi kesmemiş, bu nedenle görevden alınmış. Bolu’da meydana gelen olaylar, aslında kendisinden önceki yönetimden kalmış, çıkan karışıklıkların nedeni Ethem’miş. Düzce’yi basan Ethem kuvvetlerinin birçok kişiyi asması üzerine daha fazla görevini koruyamayacağını anlayarak İstanbul’a gelmiş. Hükümetin kendisini Yunanlara teslim edeceği haberini alınca da bazı emlak işlerini halletmek bahanesi ile 1920 yılı Eylül’ünde

85 Son Posta, 28 Haziran 1938, s. 1.

86 TBMM ZC, D. V, C. 26, s. 473-476.

87 TBMM ZC, D. V, C. 26, s. 481-482.

88 Ancak 399 milletvekilinden 69’u oy vermemek için Meclis’e gelmemiştir. 6 oy da boş atılmıştır. Ali Çetinkaya, Salih Bozok, Cevad Abbas Güre, Kâzım Özalp, Hacim Muhittin Çarıklı, Kâzım İnanç, Mahmut Esat Bozkurt, İsmet İnönü, Refik Şevket İnce, Şeref Aykut, Damar Arıkoğlu gibi Millî Mücadele’ye cephede tanıklık etmiş isimler oy kullanmamayı tercih etmiştir. Bkz. TBMM ZC, D. V, C. 26, s. 483-484; İsmail Soysal, 150’likler, Gür Yayınları, İstanbul, 1985, s. 145.

89 TBMM ZC, D. V, C. 26, s. 483.

90 Resmî Gazete, 16 Temmuz 1938, EGM Arşivi, Dn. 12221-1, Bn: 1/A 3.

91 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/E 8, Bt: 1936.

92 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/G 1, Bt: 16.9.1938.

Bulgaristan'a gitmiş. Yüzellilik listeye neden alındığını bir türlü anlayamadığını belirten Osman Nuri, İçişleri ve Adalet bakanlarından vatan hasretine son verdiği bu günlerde *adil Cumhuriyet hükümetinden Af Yasası*'ndaki kayıtların kaldırılmasını, bu mümkün değilse yargılanmasını, belirlenecek sonuca göre beraat veya mahkûmiyetine karar verilmesini de istedi.⁹³

Ülkeye döndükten sonra Balkanlı soyadını alan Osman Nuri, Fener'e yerleşti. O da ülkeye dönen tüm Yüzellilikler gibi istihbarat tarafından izlendi. 1940 yılında verilen rapora göre *hariçle muhaberesi* görülmedi.⁹⁴ Kazancıyef'ten tercüme ettiği Harp Psikolojisi kitabı 1944 yılında 133 sayılı askeri mecmuanın eki olarak yayınlandı, İstanbul Askeri Matbaası'nda basıldı. Ömrünün son yıllarını Bolu'da geçirdiğini bildiğimiz Osman Nuri'nin ölümü ile ilgili kayda ulaşılamadı.⁹⁵

SONUÇ

Osmanlı Nuri Balkanlı iyi eğitim almış bir Osmanlı aydını olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Gerek aldığı ilk görevlerle gerekse gazeteci kimliği ile istibdat yönetimine karşı durmuş, bu nedenle hapis de yatmıştır. Ne var ki bu duruşunu Osmanlı Devleti'nin toprakları işgal edilirken, Türk milleti yok sayılırken, işgal güçlerince Müslümanlık hor görülürken gösterememiştir. Ayvalık'ta Türk-Müslüman halk mücadele bayrağını açarken o işgalcilere yol göstermeyi, onlarla iş birliği yapmayı tercih etmiştir. İngilizlerin her politikasını benimseyen ve uygulamaya dökmek için var gücü ile çabalayan Damat Ferit'i ve hükümetini hem Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa hükümetlerine hem de Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'ye tercih etmiştir. Bu dönemde Alemdar'da kaleme aldığı yazılarla da bu tutumunu açıkça ortaya koymuştur. Mutasarrıf olarak atandığı Balıkesir'de Balıkesirlilerin tepkisi nedeniyle barınamamış, Dersim'e ise Mustafa Kemal Paşa'nın müdahalesi ile gidememiş, ancak Damat Ferit bu kez de onu Bolu'ya göndermiştir. Bolu-Düzce ayaklanmalarının baş tertipçilerinden biri olmakla kalmamış, Hilafet Ordusunu bu kentte de kurarak Bolu halkını sindirmiş, yayınladığı beyanname ile Müslümanın Müslümanı öldürmesine zemin hazırlamıştır. Millicilerin ayaklanmaları bastırması, ardından TBMM'yi açarak siyasal gücünü perçinlemesi ile Bolu'dan ayrılmış, önce İstanbul'a ardından Bulgaristan'a giderek yaşamını orada sürdürmeye başlamıştır.

Gönüllü başladığı bu sürgün hayatı 1924 yılında Yüzellilik Liste'ye alınması ile resmileşmiştir. Bulgar vatandaşlığını kabul eden Osman Nuri bu ülkede İntibah, Açık Söz, Dostluk gazetelerinde, Yunanistan'da ise Yarın gazetesinde yazdığı yazılarla hem Kemalist Türkiye ile hem de Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşayan Kemalist Türklerle mücadeleye girişmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ni, kurucu kadrosunu ve Kemalist Türkleri dinsizlikle, Bolşeviklikle, Rusya'nın uydusu olmakla suçlamıştır. Türkiye'nin çağdaşlaşma yolunda attığı devrim adımlarına karşı çıktığı gibi bu adımların Bulgaristan'da benimsenmesine var gücü ile karşı koymuş, Kemalist Türklere yapılan haksızlıklara karşı Bulgar hükümetini

93 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/G 8-9, Bt: 2.9.1942.

94 EGM Arşivi, Dn: 12221-1/4, Bn: 9/E 5, Bt: 28.11.1940.

95 Osman Nuri Balkanlı'nın İstanbul'da vefat ettiğine yönelik kimi yayınlarda yer alan bilgileri Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi doğrulamamaktadır. İstihbarat belgeleri son yıllarını Bolu'da geçirdiğini söylemekle yetinmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğü Arşivi'nde yapılan araştırmada İstanbul'da vefat ettiğine dair kayıt bulunamamıştır. Bolu Belediyesi ise konuya yeterli ilgiyi göstermemiştir. Ne yazık ki nadiren de olsa kimi bürokratlar bilgi vermek konusunda sıkıntı yaşıyor!

desteklemiştir. Osman Nuri yalnızca gazeteci kimliği ile değil örgütsel çalışmalarıyla da Türkiye Cumhuriyeti'ni hedef almıştır. Batı Trakya'da Mustafa Sabri ile oğlu İbrahim Sabri nasıl Yunan hükümeti ile iş birliği yaparak Batı Trakya'nın Kemalist Türklerini hukuki haklarından yoksun bırakmak için çaba sarf etti ise bu tavrın Bulgaristan'daki temsilcisi de Osman Nuri Balkanlı olmuştur. MAH'ın raporlarına göre sürgünde İslâmcı ve hilafetçi çalışmalarıyla kendini tanıtan, Türk yerine Müslüman tanımlamasını tercih ederek *Türklük tabirini alçakça sövmek için kullanan*⁹⁶ Osman Nuri Balkanlı 1938 Affından yararlanarak ülkeye döndükten sonra uslanmış, çeviri faaliyetleri ile yaşamını sürdürmüş, siyasete bulaşmamış, gazetecilik de yapmamıştır.

KAYNAKÇA

A-ARŞİVLER

Emniyet Genel Müdürlüğü [EGM] Arşivi

Dosya No (Dn): 12222-56, Belge No (Bn): 1/G 8.

Dn: 12222-56, Bn: 1/E 6-1/E 7.

Dn: 12222-56, Bn: 1 /C 12.

Dn: 12222-56, Bn: 1/E 6.

Dn. 12221-1, Bn: 1/A 3.

Dn: 12222-56, Bn: 1/A 3-4, Bt: 19.11.1931.

Dn: 12222-56, Bn: 1/C 8; Bt: 9.2.1931.

Dn: 12222-56, Bn: 1/A 5, Bt: 2.8.1932.

Dn: 12222-56, Bn: 1/B 1, Bt: 25.10.1932.

Dn: 12222-56, Bn: 1/B3, Bt: 19.11.1932

Dn: 12222-56, Bn: 1/C 1, Bt: 24 Ocak 1933.

Dn: 12222-56, Bn: 1/C 5, Bt: 2.2.1933.

Dn: 12222-56, Bn: 1/C 7, Bt: 17.7.1933.

Dn: 12222-56, Bn: 1/D 2-1/D 3, Bt: 28.7.1933.

Dn: 12222-56, Bn: 1/B 14, Bt: 18.12.1933.

Dn: 12222-56, Bn: 2/C 7, Bt: 5.6.1935.

Dn: 12222-56, Bn: 1/E 8, Bt: 1936.

Dn: 12222-56, Bn: 1/E 11-1/E 12, Bt: 15.8.1936.

Dn: 12222-56, Bn: 1/G 1, Bt: 16.9.1938.

Dn: 12221-1/4, Bn: 9/E 5, Bt: 28.11.1940.

Dn: 12222-56, Bn: 1/G 8-9, Bt: 2.9.1942.

B-GAZETELER

Açık Söz(Sofya), Alemdar, Balkanlar'ın Sesi (Filibe), Cumhuriyet, Dostluk (Sofya), Rodop (Filibe), İntibah (Şumnu), Milliyet, Rehber (Sofya), Resmi Gazete, Son Posta, Takvim-i Vekayi, Yarın (İskeçe-Gümölcine),

C- BELGESEL YAYINLAR

96 EGM Arşivi, Dn: 12222-56, Bn: 1/E 4, Bt: 6.1.1936.

TBMM Gizli Celse Zabıtları (1989), C. IV, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

TBMM Zabıt Ceridesi (1988), Devre (D) V, Cilt (C). 26, TBMM Basımevi, Ankara.

D-KİTAP VE MAKALELER

Acaroğlu, M. Türker (1990), *Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği (1865-1985)*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Erdini Basım ve Yayınevi, İstanbul.

[Balkanlı], Ali Kemal (1932), *Yeni Türk Lûgatı*, Temeyyüz Matbaa ve Kitaphanesi, Filibe.

Bayraktar, Bayram (1998), *Ayvalık Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Çetin, Nurten (2010), "1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 24, Konya, s. 149-172.

Çetinkaya, Ali (2012), *Askerlik Hayatım 1916-1922*, (Yay. Haz. O. Şimsek-Z. Dilek), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Erdaha, Kâmil (2001), *Milli Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s. 141; Ali Fuat Cebesoy, *Bilinmeyen Hatıralar*, (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul.

Ergeneli, A. Hilmi (1984), "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", (Düzenleyen: Adnan Ergeneli), *Bellekten*, C. XLVIII, S. 189-190, Ocak-Nisan, s. 172.

Halıcı, Şaduman (2020), "Yüzellilikler", *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi e-yayını.

Keskioğlu, Osman (1985), *Bulgaristan'da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Konrapa, Mehmet Zekâi (Tarihsiz), *Bolu Tarihi*, Vilayet Matbaası, Bolu.

.....(2009), *Hâtîrâtı Hayâtîyeden Mevkûfiyet Zamanları İsyân Günlerinde Bolu*, (Haz. Hamdi Birgören), Bolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Bolu.

Oktay, İbrahim Hakkı Tevfik (Tarihsiz), *Bulgaristan'da Türk Basını*, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik, İstanbul.

Osman Nuri, "Çömeliç Uranlardan Geç Kalmış Biri Daha", *İntibah*, 13 Aralık 1928, No: 24, s. 1-2.

Osman Nuri, "Dinsiz Bir Millet Yaşayabilir mi?", *Yarın*, 16 Eylül 1927, No: 6, s. 2.

Osman Nuri, "Dinsiz Bir Millet Yaşayabilir mi?", *Yarın*, 28 Eylül 1927, No: 7, s. 2-3.

Osman Nuri, "Dinsiz Bir Millet Yaşayabilir mi?", *Yarın*, 25 Ekim 1927, No: 9, s. 3-4.

Osman Nuri, "Beyaz A'faklarda Kırmızı Duman-Takanoğlu'nun Asıl Maksudı Meydana Çıkdı", *Dostluk*, 16 Aralık 1932, No: 213, s. 1.

Öz, Baki (1997), *Kurtuluş Savaşı'nda Alevi Bektaşiler*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Selek, Sabahattin (2002), *Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)*, Örgün Yayınevi, İstanbul.

Soysal, İsmail (1985), *150'likler*, Gür Yayınları, İstanbul.

Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, "Yeni Yazı Meselesi", *İntibah*, 13 Ocak 1929, No: 25, s. 1-2.

Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, "Mehmet Celil Hem Kaçıyor Hem Davul Çalıyor", *İntibah*, 9 Şubat 1929, No: 26, s. 2.

- Şimal Yıldızı, “Yeni Yazı Kimlere ve Ne İçin Lazımdır”, İntibah, 25 Şubat 1929, No: 27, s. 2.
- Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, “Mehmet Celil’e Son Sözümüz”, İntibah, 17 Mart 1929, No: 28, s. 3.
- Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, “Çizgisiz Bir Karikatür Daha”, İntibah, 15 Ekim 1930, No: 64, s. 2.
- Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, “Çizgisiz Bir Karikatür Daha”, İntibah, 15 Ekim 1930, No: 64, s. 2.
- Şimal Yıldızı Nâm-ı Diğer Demir Kazık, “Kızıl Kuvvet Hal-i Taarruzda”, İntibah, 28 Kasım 1930, No: 67, s. 4.
- Şimşir, Bilâl N. (1986), *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Tırnovalı Osman Nuri, “Osmanlı Devleti Nasıl Bir Hükümete Muhtaçtır”, *Alemdar*, 29 Mart 1920, No: 467-2767, s. 1.
- Tırnovalı Osman Nuri, “Efkâr-ı Umumiye-Ferit Paşa ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası”, *Alemdar*, 8 Nisan 1920, No: 477-2777, s. 2.
- Tırnovalı Osman Nuri, “İslahata Nereden Başlamak Lazımdır”, *Alemdar*, 10 Nisan 1920, No: 479-1779, s. 2.